

Jacob Israël de Haan

Jacob
Israël
de Haan

NERVEUZE
VERTELLINGEN

— UITGEVERIJ BERT BAKKER —

De uitzonderlijkheid van het schrijverschap van *JACOB ISRAËL DE HAAN* is er de oorzaak van dat zijn proza tientallen jaren lang vrijwel onopgemerkt bleef of zelfs opzettelijk genegeerd werd. Ook is een belangrijk deel van zijn werk zoek geraakt of gemaakt. Van zijn **NERVEUZE VERTELLINGEN** zijn er vijf bewaard gebleven. Zij plaatsen *DE HAAN* in het gezelschap van schrijvers als Oscar Wilde, in een Europese stroming die men wel als 'decadente romantiek' of 'romantic agony' aanduidt.

Schoonheid en wreedheid, sex en dood worden met elkaar verbonden als op de beste bladzijden van Gerard Reve. Er komt in deze vertellingen geen normaal mens voor. Oplichting en diefstal, een moord en een monster, een vreselijke ziekte, absinth, het optreden van de baarlijke Duivel en van Jezus die in een bijzonder netelige situatie verzeild raakt, en het ergste van alles: homosexualiteit – het is allemaal in onze vaderlandse letterkunde hoogst ongevoon. Ook de stijl is decadent: een bewust en kieskeurig zoeken naar bijzonderheid van uitdrukking, veeleisend, 'kunstvol'. De lectuur van deze verhalen geeft een esthetisch verrijkt en intens genot, dat met pijn gepaard gaat. Daarvoor vond *DE HAAN* de term 'nerveus'.

Frederik van Eeden schreef in 1912 over *DE HAAN*: 'he looks like a juvenile Cherub, but he is as daring as a devil with his pen'.

De miskende decadent

De Haans Nerveuze Vertellingen maken Gerard Reve minder uniek

Nerveuze Vertellingen
door Jacob Israël de Haan
Ingeleid door Rob Delvigne en
Leo Ross
Uitgever: Bert Bakker, f 24,50

Ed van Eeden

'Naarmate ik echt sterk ben geworden in menselijk leven en kunstbedrijf, heb ik dit land zuiverweg gehaat. Mijn troost is deze, dat dit fatsoenlijk burgervolkje voortdijdt, aan christendom, Schiedam en marxisme zal ondergaan. Een smart van mij is: dat ik een Hollands kunstenaar ben. Meester George Eekhoud, laten wij geen twee burgers zijn.'

Harde woorden van Jacob Israël de Haan in een opdracht bij een van zijn *Nerveuze Vertellingen* uit 1907. De Haan (geboren in 1881 als broer van Carry van Bruggen en in 1924 te Jeruzalem vermoord) had daar dan ook alle reden toe. Voordat hij in 1904 zijn geruchtmakende roman *Pijpelijntjes* gepubliceerd had, was hij een vooraanstaand SDAP-lid en medewerker van *Het Volk*. Zijn boek, een roman met homoseksuele inslag, veroorzaakte van zowel christelijke als socialistische kant een zee van kritiek, op de golven waarvan De Haan machteloos in een maatschappelijk isolement werd gesmeten: hij moest zijn functies neerleggen en bedankte als SDAP-lid. Dit nadat hij zijn zaak tot op het hoogste niveau met vuur verdedigd had: men zie daarvoor zijn *Open Brief aan P.L. Tak* uit 1905. Met de publikatie van zijn roman *Pathologieën* uit 1908 goot De Haan ook allerminst olie op de golven: de homoseksuele thematiek werd hierin nog uitgediept en het ook in *Pijpelijntjes* al aanwezige aspect van sadisme wordt op stilistisch weergalozende wijze aangescherpt. De kritiek is genadeloos: veroordeelt scherp of zwijgt gewoon dood. Het meest opzienbarende in *Pathologieën* is de stijl. Waar *Pijpelijntjes* nog geschreven was in de naturalistische, realistische woordkunst van de Tachtigers, is *Pathologieën* een specimen van de decadente schrijfstijl. Naast het al genoemde homoseksuele en sadistische aspect zijn ook ruim aanwezig: exotisme (liefde voor

Jacob Israël de Haan (linksboven) op bezoek bij het gezin van zijn zuster Carry van Bruggen, 1918.

liefst Oosterse exotische voorwerpen), sensitivisme en de schoonheidscultus, en daarbij het zelfs zien van schoonheid in zaken als dood, verderf en ziekte. Dit zijn alle zaken die passen in de grote esthetisch-decadente traditie van Wilde, Huysmans en Gautier, een stroming waar De Haan nadrukkelijk aansluiting bij zocht.

In de periode tussen 1904 (*Pijpelijntjes*) en 1908 (*Pathologieën*) leeft De Haan echter ook niet stilgezeten. Behalve poëzie schreef hij nog zijn *Nerveuze Vertellingen* en kreeg die in verschillende bladen met zeer bescheiden oplage gepubliceerd. Het geringe bereik van deze periodieken is zeker niet de minste reden dat deze stilistische meesterwerkjes niet zijn opgemerkt: het feit dat ze eenzelfde geest ademen als *Pathologieën* is een belangrijke tweede. Niet voor niets schreef Leo Ross bij zijn publikatie van één van deze *Nerveuze Vertellingen* in *De Gids* in 1976: 'De herdruk van deze "Nerveuze" Vertelling uit *Levensrecht*, 1907, heeft zelfs gevolgen voor de hedendaagse letteren: de romantisch decadent Reve verliest zijn uitzonderingspositie en komt met zijn eens zelfs juridisch vervolgd Ezelsparing in de schaduw te staan van de Verkrachting van Jezus (zoals ik het verhaal voor mij zelf noem, omdat het geen eigenlijke titel heeft).' Met Leo Ross is de gene genoemd die samen met Rob Delvigne veel goed werk voor de De Haan-studie op zijn naam heeft

staan: zij verzorgden eerder van uitstekend commentaar voorziene uitgaven van *Pijpelijntjes* en de *Open Brief aan P.L. Tak* (bij uitgeverij Peter van der Velden). De nu door hen uitgegeven *Nerveuze Vertellingen* tonen aan dat De Haan ook in het korte verhaal een meester is.

De duivels

Het moeten wel bijzondere verhalen zijn die Reve in de schaduw laten staan, en dat zijn ze dan ook. Een korte parafrase van het meest vergaande exemplaar geeft een aardig beeld (waarbij men wel moet bedenken dat dit verhaal uit 1907 stamt!). Het verhaal dat de serie-aanduiding 'Over de ervaringen van Hélénus Marie Golesco' als titel meekreeg vertelt het relaas van een omgekeerde Jobsmythe. De hoofdpersoon Heleen (nota bene dit is een mannennaam bij De Haan die naast het androgyne karakter van deze hoofdpersoon van elk van de vijf verhalen ook nog diens 'Helleense' beginselen benadrukt) is de minnaar van Sótòn, de duivel. Deze zet hem in bij een weddenschap tussen hem zelf en Jezus (vgl. Job 1:8: 'Niemand op aarde is als hij, zó vroom en oprecht, Godvrezend en wijkende van het kwaad' zegt God daar), en regelt een ontmoeting tussen Heleen en Jezus in een Parijs' hotel, alwaar Jezus moet proberen Heleen voor zich te winnen. Het scheelt niet veel, maar Heleen houdt voet bij stuk en windt zich zelfs op als Jezus

hem dat vergeeft ('Natuurlijk vergeeft ge mij... da's uw beroep'). Als Jezus hem dan zegent raakt Heleen door het dulle heen en verkracht hem ('En zo schond ik hem (...)) Daar kwam over mij droefheid, moeheid, van deze wilde, woedende, gemeenschap'). De overwinning is voor Sótòn, in wiens armen Heleen het verhaal beëindigt: 'De Duivel boog zijn mond op mijn mond... hij kuste mij, en hij noemde mij: "liefeling".'

Ook de andere verhalen kennen dit 'nerveuze', de aanduiding voor een esthetisch verfijnd en intens genot dat met pijn gepaard gaat: 'mooi, wreed en merkwaardig.' In veel gevallen sluit De Haan in deze verhalen aan bij Oscar Wilde, vaak zelfs letterlijk: de tegenstrijdige uitspraken die hij zijn hoofdpersonen in de mond legt doen veelal sterk denken aan de slitsende paradoxen van Wilde's Lord Henry Wotton uit *The Picture of Dorian Gray*.

In ons land is de esthetisch-decadente stroming, die elders in Europa zoveel stof deed opwaaien, vrijwel geruisloos voorbijgegaan. Slechts Couperus' *Berg van Licht* en enig prozawerk van De Haan vormen de Nederlandse vertegenwoordigers van deze periode. De autonomie van de kunst, die bij de Decadenten hoog in het vaandel stond, werd ook door De Haan aangegrepen ter verdediging van zijn werk: hij bleef teruggrijpen op het L'art pour L'art-principe ter rechtvaardiging. 'Kunst is Genot. Zedelijkheid is Beperking. En daarom wordt iedere kunst door mij boven iedere zedelijkheid verkozen' heet het in zijn *Open Brief aan P.L. Tak*.

Het staat eenieder vrij het wel of niet met De Haan eens te zijn op het morele vlak, onloochenbaar is dat hij een meer dan middelmatig schrijver was, die ten onrechte een halve eeuw lang slechts als 'de dichter van het joodse lied' is gezien. Jaap Meyer, die zich met kennelijke tegenzin van zijn biografentaak heeft gekwetend, is de verpersoonlijking van het vooroordeel tegen De Haan als hij zich er zelfs niet voor schaamt te schrijven: 'Ook van zijn homoseksuele schrijverij raakte hij (=De Haan) niet in één dag af.' De Haans decadente Jezus-gedichten noemt hij dan ook 'waardeloos als poëzie'. Het wordt tijd voor de definitieve De Haan-biografie. ■

Jacob Israël de Haan: Nerveuze vertellingen. Ingeleid door Rob Delvigne en Leo Ross. Uitg: Bert Bakker, 114 blz. Prijs: f 24,50

De *Nerveuze vertellingen* van Jacob Israël de Haan zijn van een onhollandse, en bij verschijning (tussen 1904 en 1908) onbegrepen schoonheid. De literaire kritiek wist zich geen raad met De Haans personages — demonisch, wreed, homoseksueel, drankzuchtig — en veroordeelde hun 'misselijke moraal' uitsluitend op ethische gronden, zonder oog te hebben voor de kunstige, elegante stijl van de vertellingen. In het prachtige autobiografische verhaal over de onmogelijkheid van de eeuwige liefde karakteriseert De Haan zijn geschriften als volgt: 'aantrekkelijk door fijne felheid, gaaf en zonder genade. Zij werden niet vergeten wegens hun zenuwzieke wreedheid'.

De wreedste passage in *Nerveuze vertellingen*, in deze uitgave uitvoerig ingeleid door Rob Delvigne en Leo Ross, is ongetwijfeld die waarin een aanbidder van de duivel Jezus zo diep haat om zijn menslievendheid en middelmatige vriendelijkheid dat hij hem vernedert en martelt: 'En zo schond ik hem, met handen, die sloegen; met voeten, die betrapten; met rillende mond vol fijn-rovende tandjes, die vlees onder dunne-witte kleding grif opbitsten. Hij verweerde niet.' Het verhaal is De Haans meest openlijke belijdenis van de nachtzijde van het bestaan waaruit fatsoen en goede zeden zijn verdreven; tegelijkertijd is het een felle afrekening met de Hollandse burgerlijkheid, getuige het motto dat hij het meegeeft:

'Er is ter wereld niet iets onmenslijkers dan een burger te zijn, en van al de burgerijen is die van Holland nog de onmenselijkste. Zij zou zich zelf bepaald verkopen, als dat niet zo onfatsoenlijk was, en als er maar een bieder kwam. Naarmate ik echt sterk ben geworden in

JACOB ISRAËL
DE HAAN

NRC 11
CS 9.12.83

Ik heb dit land zuiverweg gehaat

menselijk leven en kunstbedrijf, heb ik dit land zuiverweg gehaat. Mijn troost is deze, dat dit fatsoenlijke burgervolkje gerustwel voortdijkt, aan christendom, Schiedam en marxisme zal ondergaan.'

Verfijnd

De Haans breuk met Holland vindt zijn parallel in de breuk met de realistisch-naturalistische verteltraditie die het gezicht van de literatuur van zijn tijd bepaalt en waaraan hij zijn aandeel leverde met de in 1904 verschenen roman *Pijpelijntjes*. In *Nerveuze vertellingen* bedient hij zich van een niet-realistische, gekunstelde taal

die tot het uiterste verfijnd is en die geen weergave van de werkelijkheid wil zijn, maar juist een niet-bestaande, als hallucinatie beleefde werkelijkheid beschrijft.

De Haans fascinatie voor het ongewone bereikt in het slotverhaal *De lupuslijder* haar hoogtepunt: de in een droom ervaren verblindende schoonheid van een jongensgezicht wordt in de fantasie van de hoofdpersoon langzaam weggevreten door een gruwelijke huidziekte. 'Het gezicht, dat mij zo schoon gekomen was in dromen van rozen en tulpen, werd daarna van een hartverscheurende verschrikkelijkheid, welke ik noch ongestoord verdragen en niet verlaten kon.'

Schoonheid en lelijkheid, liefde en dood zijn onontkoombaar met elkaar verbonden. In alle verhalen toont De Haan zich schatplichtig aan de *romantic agony* zoals Oscar Wilde die heeft beschreven en wiens uitspraak 'each man kills the thing he loves' als leidmotief voor de bundel kan gelden. Liefde die alleen als haat gegeven kan worden en tederheid als wreedheid: het is de allesbeheersende drijfveer van de personages die in de *Nerveuze vertellingen* optreden. De Haan beschouwt wat zijn personen beweegt als een geheim, 'mijn geheim zal ik niet kunnen zeggen'.

KESTER FRERIKS

*NERVEUZE
VERTELLINGEN*

JACOB
ISRAEL DE HAAN

*NERVEUZE
VERTELLINGEN*

INGELEID DOOR
Rob Delvigne en Leo Ross

UITGEVERIJ BERT BAKKER

AMSTERDAM

1983

© 1983 Inleiding Rob Delvigne
en Leo Ross, Amsterdam
Omslag Rick Vermeulen, HW
Typografie Rudo Hartman
Druk Tulp bv
ISBN 90 351 0039 5

De NERVEUZE VERTELLING 'De bloemen en de brief' werd
door Jef Sprankenis ontdekt en in 1982 gepubliceerd
in een bibliofiele uitgave van vijftig exemplaren,
met aantekeningen van Jef Sprankenis en met twee etsen
van Peter Yvon de Vries.

INHOUD

Inleiding

7

Over de ervaringen
van Hélénius Marie Golesco

51

De bloemen en de brief

67

Het monster van China

77

Over een blauwe
en een rode diamant

87

De lupuslijder

101

INLEIDING

INLEIDING

'DEZE Vertellingen zijn van een exquize en curieuse schoonheid', aldus oordeelde Frans Netscher in zijn blad *De Hollandsche Revue* in 1908 over de *Nerveuze vertellingen* van Jacob Israël de Haan. De zin lijkt voorbestemd om als de klassieke uitspraak over deze novellen de geschiedenis in te gaan. Maar men vergisse zich niet: Netschers woorden representeren alderminst het gemiddelde oordeel van die tijd. Daarvoor moeten we eerder bij Den Gulden Winckel zijn, bij Gerard van Eckeren, die in datzelfde jaar door 'wat de heer Jacob Israël de Haan een "nerveuze vertelling" belijft te noemen' tot een moreel protest werd geprikkeld. Het betrof de vertelling 'Over een blauwe en een rode diamant', toen juist gepubliceerd in het tijdschrift *Groot Nederland*. De personen in dat verhaal huldigen, aldus Van Eckeren, 'een misselijke moraal'. Het onderwerp is 'abnorm', het staat zelfs 'buiten de algemeen-menschelijke slechtheid' en De Haan heeft het, moreel gesproken, niet 'in een hooger licht' weten te heffen. Kortom, de vertelling is 'een misselijk ding'. Dan aarzelt de criticus, want hij was gewend om literatuur met esthetische en niet met morele maatstaven te meten, en hij voorziet een tegenwerping: 'Of noemt ge een dergelijke schets de consequentie van kunst-beginselen die toch ik-zelf

ook deel?' Maar een dergelijke aarzeling duurt meestal maar heel even en ook in dit geval vindt de verontruste criticus gauw genoeg de oplossing: 'Gesteld het was waar, dan mag men nog bedenken dat iedere *tot het einde toe* logisch doorgetrokken consequentie "zum Teufel" voert, omdat het leven nu eenmaal niet logisch, maar mystisch is'. We laten wat de heer Van Eckeren mystiek belieft te noemen in het midden. Het volstaat dat de Duivel is opgeroepen: nu kan en moet De Haans novelle als een 'afschuwelijke perversiteit' worden afgewezen. 'Dikwijls droom ik', schreef De Haan in een *besliste volzin*, 'dat ik in de hel ben. Na het ontwaken bemerk ik, tot mijn schrik, dat ik in Holland ben'.

Wanneer het diamantenverhaal gepubliceerd is, ontvangt De Haan een brief van Herman Robbers, ook een grootheid uit die tijd en redacteur van Elsevier's *Geïllustreerd Maandschrift*: Robbers noemt De Haans bedoelingen 'monsterachtig pretentius' en vindt dat De Haans talent door de kritiek wordt 'opgevijseld'. De Haan antwoordt hem met een zekere verbijstering: 'Zoudt u willen beweren, dat ik eene *bonne presse* heb?' Laten we hier even nagaan wat De Haan aan de hem gunstig gezinde literatoren te danken heeft gehad.

Willem Kloos was zijn werk genegen, lezen we in een brief van De Haan aan De Koo, ex-hoofdredacteur van De (Groene) Amsterdammer: 'Kloos schreef mij eenen enthousiasten brief over mijn pro-

za'. En als een stuk van de roman *Pathologieën* in De Nieuwe Gids zal komen, laat De Haan aan zijn Belgische vriend de destijds beroemde romancier Georges Eekhoud weten: 'Willem Kloos schreef mij, dat het een prachtig stuk was "bijzonder en subtiel"'. Maar toen De Haan in De Nieuwe Gids, zoals eerder ook in De Amsterdammer, openlijk zijn sympathie liet blijken voor Europa's jongste *bête noire*, de Duitse diplomaat Philipp zu Eulenburg, die van homosexualiteit was beschuldigd en in Berlijn voor het gerecht gesleept, toen krabbelde Kloos terug en stuurde De Haans overige bijdragen, hoewel die al waren aangenomen en deels zelfs gezet, retour.

Er werd bemiddeld door die andere bewonderaar van De Haans talent, Frans Netscher, en het resultaat was dat een novelle van De Haan *zoek* raakte.

'Er zijn mensen, die mijn werk tegenwoordig zeer hoog stellen', schreef De Haan in 1908 aan zijn oude vriend Frederik van Eeden. Onder die mensen bevond zich *niet* Van Eeden. De Haan stelt vast: 'Je hebt nooit een woord goedgevonden van de dingen, die ik gemaakt heb'.

Lodewijk van Deyssel, die andere kampioen van de Beweging van Tachtig, schreef aan De Haan: 'Voor mij zijt gij een zeldzaam en goed kunstenaar'¹, maar de publikatie van het vervolg op de roman *Pij-*

1 Zie: Jacob Israël de Haan, *Open brief aan P.L. Tak*, 1982², p. 55.

pelijntjes in Van Deysse's tijdschrift *De XXe Eeuw* werd voortdurend op een lange, lange baan geschoven en uiteindelijk blijkt het handschrift van die roman, die De Haan zelfs hoger stelde dan zijn 'geliefde' boek *Pathologieën*, onvindbaar.

Een novelle 'Opstel over eenen dood te Meerenberg' tenslotte werd door Herman Robbers geweigerd en raakte zoek. De Haan schreef hem: 'U gelieve dus niet te spreken van opvijzeling van mijn talent'.

De enige die vierkant naast De Haan ging staan, was Georges Eekhoud¹. Er is een parallel tussen het lot van De Haans *Pijpelijntjes* en dat van Eekhouds roman *Escal-Vigor*. Eekhoud had wegens het homoseksuele thema van die roman in 1900 een proces aan zijn broek gekregen en was ook, precies zoals De Haan, slaags geraakt met de fatsoensrakkers ('vertuolâtres'), de kwezels van het socialisme ('les cuistres du socialisme'), die zich verbonden met de ergste 'réactionnaires cléricaux'². Maar Eekhouds proces eindigde met zijn triomfantelijke vrijspraak en zorgde ervoor dat zijn naam internationaal bekend werd en dat *Escal-Vigor* herdruk op herdruk beleef-

1 Voor de verhouding tussen De Haan en Georges Eekhoud, zie ons opstel 'Ik ben toch zoo innig blij dat u mijn vriend bent', in: *De Revisor* 1982, 3, p. 61-71.

2 Zie Eekhouds artikel in: *Mercure de France*, 1901.

de. De Haan daarentegen werd door de *Pijpelijntjes*-affaire helemaal niet beroemd, zelfs niet in Nederland, en zijn boek verdween in *Nacht und Nebel*.

Eekhouds bespreking van *Pijpelijntjes*, in het Duitse *Jahrbuch für sexuelle Zwischenstufen* (1905), keurde het schandaal in Holland dat rondom de roman gemaakt was, scherp af. Het stuk kwam voor De Haan helaas te laat om nog een rol te kunnen spelen in zijn *Open brief aan P.L. Tak*. Maar Eekhoud zette zich ook daarna voor De Haan in. Zo schreef hij de voorrede voor *Pathologieën*, die begin 1908 in Den Gulden Winckel werd opgenomen en die de weg naar publikatie van *Pathologieën* bij Meindert Boogaerdts baande (nadat De Haan het boek eerst tevergeefs aan Van Holkema en Warendorf, de uitgevers van Carry van Bruggen, had aangeboden). 'Georges Eekhoud heeft bijna zooveel voor mij gedaan, als ik zelf deed', schreef De Haan in een *besliste volzin*.

In de opdracht aan Georges Eekhoud, geplaatst boven de *nerveuze vertelling* die wij voor onszelf 'De verkrachting van Jezus' noemen, omdat zij geen eigenlijke titel heeft, en die in 1907 in het tijdschrift *Levensrecht* werd afgedrukt, knoopt Jacob Israël de Haan bij hun gezamenlijke ervaring met socialisme en christendom aan: het 'burgervolkje' van Holland verzielt 'aan christendom, Schiedam en marxisme'. De opmerking keert op verrassende manier in het verhaal zelf terug, waar de hoofdpersoon Heleen aan

Satan schrijft: 'Ook zijn de meeste mensen hier aan godsdienst, alcohol, en marxisme verslaafd'. Een dergelijke motiefherhaling zou in een traditionele, realistische roman – het genre dat door de Beweging van Tachtig in Nederland populair gemaakt en door mensen als Netscher, Robbers en Van Deyssel beoefend werd – ondenkbaar zijn geweest. In de *Nerveuze vertellingen* laat De Haan de realistisch-naturalistische literatuuropvatting los. Zijn stijl wordt onbewimpeld subjectief, 'kunstvol', een bewust en kieskeurig zoeken naar bijzonderheid van uitdrukking, precisiteit van onverwacht woordgebruik: de stijl der decadente romantiek zoals men die vindt bij Huysmans, Eekhoud en Jean de Tinan. Nog in De Haans eerste boek *Pijpelijntjes* zien we hoeveel moeite besteed wordt aan het nauwkeurig schilderen van indrukken en gevoelens of aan het natuurgetrouw weergeven van dialogen, zodat de lezer zich opgenomen voelde in de wereld van de roman. In het latere werk doet het realiteitsgehalte niet meer ter zake. Natuurgetrouwheid, bestaanbaarheid, 'geloofbaarheid' laten De Haan in eerste instantie koud. Aan Albert Verwey stuurt hij zomer 1906 een decadent verhaal voor De Beweging, met een haast programma-tisch te noemen begeleidend schrijven: 'O, ja, men zegt wel eens, dat ik mij met onbestaanbare mensen bezig houd. Maar wat 's dat? Niet alles wat wij ons wel kunnen voorstellen bestaat b.v. geene vrouw met een leeuwenhoofd. Wij glooven niet, dat

die bestaat. Niet alles ook wat een artiest uitbeeldt bestaat. Maar de grens is hier niet de simpele geloofbaarheid maar het schoonheidsgevoel. Er zijn boeken, die in den eersten zin niet geloofbaar zijn, maar in den tweeden wel: b.v.: 'Het portret van Dorian Gray'. (De Haans verhaal, we weten niet om welk verhaal het gaat, werd door Verwey voor De Beweging afgekeurd.)

Eén van de *besliste volzinnen* vat De Haans opvatting kort samen: 'Kunst is precies kunst, voor zoverre zij niet natuur is'. Voortdurend blijft de lezer van zo'n decadent verhaal zich dus ervan bewust met een kunstwerk te maken te hebben, een *artefact* waarvan hij de schoonheid bewonderen, ondergaan en genieten kan, maar waarin hij niet bijvoorbeeld zichzelf of een ander normaal mens hoeft te kunnen herkennen. Voorts dient de lezer steeds verdacht te zijn op iets onaangenaams of misdadigs of vies, want zoals De Haan enerzijds de natuur de deur uit zette, zo nam hij anderzijds beslist afstand van fatsoen en zedelijkheid: 'Kunst is evenmin moreel, als dat moraal kunstvol is'.

In wezen was deze theorie ook die der Tachtigers, maar zij werd hier zo consequent en agressief in de praktijk gebracht dat de Tachtigers, een kruis slaand, terugdeinsden. Men vindt in de *Nerveuze vertellingen* dan ook inderdaad van allerlei dat volstrekt niet door de beugel kan: oplichting en diefstal, een moord, een monster, een vreselijke ziekte, absinth, de baarlijke

Duivel en het ergste van alles: homosexualiteit. En dit geheel dan opgediend in een geraffineerde en effectvolle stijl, cynisch en poëtisch. Dat is het 'nerveuze' in De Haans vertellingen: een esthetisch en intens genot dat gepaard gaat met pijn. De lectuur ervan is eigenlijk een verfijnde marteling. In de openingszin van *Pathologieën* wordt het woord 'nervuus' precies zó gebruikt: 'Dit is mijn verfijnde, en op een zeer nerveuze wijze verzorgde, beschrijving van de pathologieën, dat zijn de ondergangen van Johan van Vere de With'. De zin is des te opmerkelijker, omdat het opvoeren van een reflecterende 'ik-verteller', die zich overigens daarna nergens meer laat zien, direct afstand schept tussen de lezer en de romanwerkelijkheid. Ook hier dus een groot verschil met *Pijpelijntjes* en het realisme.

Dit 'nerveuze' vinden we terug in verwante geschriften van De Haan, zoals de *Fijne fragmenten*, stukjes geciseleerd proza, her en der verspreid, nooit gebundeld, hoewel dat wel in De Haans bedoeling heeft gelegen¹. Het was 'lectuur, die 't publiek gelukkig niet inkijkt', naar het oordeel van een criticus in 1908²: artefactjes zoals fijngeslepen kristallen reukflaconnetjes waaruit de geur van ongewassen haar opstijgt of zoals een kostbaar en kunstvol gou-

1 blijktens een voetnoot in De Amsterdammer van 29 juli 1906

2 in het huiselijke blád Op de Hoogte

den doosje waarin men een vriend een hapje cyaan-
kali aanbiedt met de verzekering dat hij het doosje
mag houden of zoals een zeer verzorgde nagel die
langs een schoolbord krast. Wij nemen hier één *sijn*
fragment als specimen van het genre op. Het werd
herfst 1908 afgedrukt in *Ontwaking* en waarschijnlijk
in de voorafgaande winter gemaakt, toen De
Haan als 'tijdelijk ondermeester aan eene stads-ar-
menschool' te Amsterdam werkzaam was. 'Het
werk in de school', schreef hij aan Van Eeden, 'valt
mij zeer moeilijk. De klas is zeer groot, vijftig. De
kinderen staan mij tegen'.

GEUREN

GEUREN hebben mijn beste genegenheid, in veel
meerdere mate dan de fraaie letteren en de fraaie
muziek. De mensen in het groot weten weinig
van geuren af. Zij achten haar niet hoog. De
wijze, waarmede men de geuren verdeelt is grof,
in veel meerdere mate dan de wijze waarmede
men kleuren en klanken verdeelt. Ik weet het
beter, en ik ken voor mij een nauwlettende schaal
van geuren met verdelingen en onderverdelingen,
even goed als een schaal van klanken of een
toonschaal.

De geuren, die voor mij een sterke behoefte
bevredigen, zijn niet altijd die, welke men in het

algemeen aangename geuren noemt. Zeer geraakte ik zelf verrast, toen ik in het afgelopen zomerhalfjaar bemerkte, dat de geur van hete en bezwete onderklederen een zenuwachtige bekoring voor mij had, die mij tot tranen bewoog en tot een weemoedig nadenken over mijn verlopen leven stemde. Meer dan gewoon heb ik van die geur toen genoten.

Gedurende dit winterhalfjaar geniet ik zeer van de geur van het verwaarloosde hoofd vol zere zweren van een straatmeid, die bij mij in de school is. Daarom jaag ik haar niet uit. Tijdens langdurige dagen ruik ik veelal aan dat verschrikkelijke, afschuwelijk-heerlijke hoofd, zodat ik mij zeldzaam versterkt gevoel, zodat ik goed genoeg leven kan.

Een klank wekt naast haar geluid vele malen tevens kleur of geur. Een kleur wekt soms geuren. Maar een geur wekt nooit een klank en nooit een kleur, maar wel een andere geur.

Hoe De Haan zulk proza schreef, daarover lichten de verschillende correspondenties die er van hem bewaard gebleven zijn, met Van Eeden, Verwey, Robbers en anderen¹, ons uitvoerig in. 'Ik werd onrustig,

1 Een uitgave van De Haans brieven uit deze periode is in voorbereiding.

mijn hart ging kloppen, en ik ging in mijn kamer wat op en neer loopen. Toen was het net alsof een stem mij een verhaal voorzei. Ik hoorde het geluid niet, maar ik voelde het. Het is een gruwelijk verhaal'. Of: '(ik) liep in de kamer heen en weer. Toen hoorde ik van begin tot eind of er iemand in mij sprak, en een verhaal opzei, zoo naar, dat 'k er half dwaas van werd'. En: 'ik schrijf mijn verhalen langzaam en secuur op, zooals ik ze als 't ware hoor voorzeggen. Ik verander er niets in'. Er zit iets geheimzinnig onvrijwilligs in het scheppingsproces, soms plezierig, soms ellendig: 'mijn werk is mijn eenigste vreugde, en ik schrijf het precies op, zooals ik het hoor, al weet ik zelf heel goed, dat er onhollandsche en asyntaxische woordvormen doorgaan', en: 'ik vind 't beoernd, dat zulke verhalen met de besliste gaafheid eener hallucinatie in mij opkomen'. 'Wanneer ik schrijf aan mijn litterair werk, dan ben ik in een vreemden nerveuzen toestand, (...) in dien bijzonderen toestand hoor ik al die rare woorden. Ik schrijf ze op, en laat ze staan, al zou ik ze door huis- tuin- en keukenwoorden kunnen vervangen'. Het lijkt of De Haan zichzelf graag verontschuldiging voorstelt als slachtoffer van demonische inspiratie, zowel wat die 'rare woorden' als wat de inhoud van zijn werk betreft: 'Ziet u, mijne verhalen zijn gruwelijk of onzedelijk. Ik kan niet anders. Al moest ik op de plaats doodblijven', en: 'Al kon ik de hemel op de aarde verdienen, ik kan geen menschelijk werk maken'.

Maar een nerveus plezier overheerst toch: 'Als ik mijne vertellingen schrijf heb ik eene keurige pen in mijn rechterhand en verfijnde sidderingen van genot'.

Nog in 1911, als hij onder het pseudoniem René de With in Den Gulden Winckel een beschouwing publiceert over de gedenkschriften van Wanda de Sacher Masoch, de vrouw van de grondlegger van het masochisme, dan haalt De Haan zeer precies en zeer bewust juist die passages uit dat boek die bij zijn eigen werk aansluiten, zoals Sacher Masochs herhaalde verklaring 'dat hij verschrikkelijk jaloersch was, maar dat die jaloezie juist zulk een diep genot voor hem was', of de dochter van een rabbijn die 'niets heerlijker vond dan te gaan biechten en bidden in eene katholieke kerk'. De Haans bijzondere sympathie gaat uit naar een vriendin van Sacher Masoch die 'zeide alleen te leven om nieuwe ontroeringen te zoeken' en die 'het heerlijk vond anderen ongelukkig te maken' en 'het betreurde, dat ze zelve nooit ongelukkig werd'. Toen ze eens in een naald trapte, zei ze: 'Je hebt er eenvoudig geen idee van, hoe een heerlijk gevoel dat is, gewond te wezen', en ze liet de naald een uur in haar voet zitten. Dit is een karakter naar De Haans hart en hij besluit dan ook met de verzuchting dat men een roman over zo'n figuur zou moeten schrijven.

Men krijgt de indruk dat De Haan graag en interessant mythologiseert over zijn inspiratie. Hoe de-

monisch de stem ook was die hem zijn verhalen in-
fluisterde, De Haan heeft zich op het schrijverschap
toch toegelegd als een goed vakman: 'ik wens slechts
te zijn een zo goed mogelijk litterator, en een sterk
student in mijn vak'¹. De structuur van zijn verhalen
is nauwkeurig berekend en doordacht, zoals het
Sjah-motief dat in de aanvang en in het slot van de
vertelling 'Over een blauwe en een rode diamant' een
rol speelt, terwijl het ook bijzonder weinig demoni-
sch aandoet als het als jeugdherinnering in één van
de aan Eulenburg opgedragen *fijne fragmenten* in De
Nieuwe Gids te pas wordt gebracht: 'Want ik herin-
ner mij het feit, dat een Oostersche Koning van Me-
den en Perzen intocht hield met rijtuigen en losse rui-
ters, hoog over den dijk te Zaandam'. En de demoni-
sche inspirator die hem 'De lupuslijder' voorzei,
moet *The Picture of Dorian Gray* van Oscar Wilde ge-
lezen hebben en op de hoogte geweest zijn van het
principe van de decadent-romantische literatuur dat
het voor de waarde van een geschrift niet in de eerste
plaats aankomt op de inhoud: men mag het Dorian
Gray-motief bewerken of heel banaal een kam in een
schaal met bitterkoekjespudding laten vallen – als het
maar *kunstvol* gebeurt.

Zo zien we De Haan tussen 1904 (het jaar van *Pij-
pelijntjes*) en 1908 (het jaar van *Pathologieën*) afscheid

1 Zie: Jacob Israël de Haan, *Open brief aan P.L. Tak*,
1982², p. 57.

nemen van de traditie van Hollands realisme/naturalisme en zich aansluiten bij de internationale stroming van de decadenten, *romantic agony*-auteurs als Huysmans en Wilde, Eekhoud en Hubert Crackanthorpe. Maar dogmatisch is De Haan niet. Het tweede deel van *Pijpelijntjes*, dat dateert uit 1906, lijkt binnen de realistisch-naturalistische traditie gebleven te zijn, hoeveel kwaliteiten van intensiteit en spanning het ook vertoont die men in het oeuvre van bijvoorbeeld Herman Robbers node mist¹.

Een tussenvorm tussen naturalisme en decadentie vond De Haan in de *Zwerversschetsjes*, een reeks verhaaltjes rondom één hoofdpersoon, kennelijk bedoeld om eens te bundelen. We kennen er vier, gepubliceerd in De Amsterdammer en Ontwaking, in 1906. Deze schetsjes zijn meer op het grote publiek afgestemd dan de *Nerveuze vertellingen*, minder op de spits gedreven van emotie. Wij nemen hier een *zwerversschetsje* over: 'De zwarte kat'. De Engelse schrijver die erin voorkomt, Hubert Crackanthorpe, behoorde tot de decadente auteurs die in het Londense kunstenaarscafé The Crown gesignaleerd werden, al dan niet in gezelschap van Max Beerbohm, Aubrey Beardsley of Paul Verlaine. Een bekend boek van Crackanthorpe is ook *Sentimental studies*, een bundel

1 Bij een toekomstige herdruk van *Pijpelijntjes*-tweede versie zullen wij ook de bewaarde fragmenten van *Pijpelijntjes*-tweede déél opnemen.

uiterst zorgvuldig geconstrueerde verhalen. In 1897 pleegde Crackanthorpe zelfmoord in Parijs. Toen de decadente dichter Ernest Dowson, die wel in Crackanthorpe's tijdschrift *The Albemarle* had gepubliceerd, zijn einde voelde naderen, schreef hij: 'Crackanthorpe's ghost is calling to me from the other side of Styx'...

DE ZWARTE KAT

HET was in de zomer toen ik haar weder eens ontmoette, op de Herengracht bij de Raadhuisstraat onder het licht van een lantaarn, die in vroeg-lichte avond wit-brandde. Ik zag haar gezicht, bleek, en haar zwarte ogen lagen diep-weg. Als ik haar gezicht niet had gezien, zou ik haar hebben herkend aan haar wijze van gaan. Ze liep slap kattig, met stappen als over zachtig fluweel, juist alsof ze op weg was naar een plaats, die ze nooit bereiken kon en waarvan ze de onbereikbaarheid óók wist, maar er toch heen liep. Zó liep ze ook over de schoolgangen en over de schoolklassen ook. De koppige kinderen waren iet en wat schuw van haar. Meest hadden haar klassen wel iets schunnigs; moest er een ander in voor sommige dagen als zij ziek was, dan leek het er vrij ordeloos en daardoor had ze de naam geen goede onderwijzeres te wezen. Zij sprak met een

zacht-slappe stem en niet veel. Van het andere personeel hield zij zich wat weg. Ze moest van fraaie voorname familie zijn, haar naam klonk heel goed in Holland. Doch haar vader had onherstelbaar haar geldzaken vernield, zodat ze nu, gelijk wij allen, te werken had voor haar brood. Men zei soms scherp, dat haar dit verdroot, en dat zij daarom hoog tegen ons dee, doch als men elkander vroeg, wat hoogs er dan in haar was, dan wist niemand onzer iets nadeligs van haar, men wist juist sommige uitmuntende dingen, meer dan van vele anderen, doch iedereen vond haar toch hooghartig. Ze had zwart haar in zware wrong op 't hoofd, zeer zwarte ogen. Daarom, en omdat ze op de haar eigen wijze liep, noemden wij haar: de zwarte kat.

Voor ik een zwerver in 't leven werd stond ik in de klas naast haar. Het was een moeilijke troep, vol schipperskinderen, verwaarloosd in los buitenleven van wilde wind, vol zon, verwend, weinig-leerzaam van aard. Zij had ook zo'n klas, in beter orde als ik de mijne.

Maar het was verdrietig naast haar te staan, in de oude gehorige school, vooral als er uur van vertellen was, en zij lang dóór-sprak, over het dun-gespannen zwijgen der kinderen heen. Dan was woord voor woord van haar te horen, steeds hetzelfde monotone geluid. Ze sprak precies zoals ze liep, of ze nooit aan 'n einde kwam, en of ze

dat heel goed wist. Toch moest haar wijze van vertellen voldoende zijn, want de kinderen luisterden goed.

Op een woensdagmorgen geraakte ik met haar in bijzondere relatie. Er was die dag in mijn lokaal door ons allen samen gepraat, gelijk meer werd gedaan in het lokaal, dat het dichtst bij de deur was. De zwarte kat was er bij geweest, hetgeen ze anders maar zelden deed. Toen ze allen in hun werk weg waren, en mijn klas vol en stil-gelopen was, vond ik op 't raamstijl een boek liggen. Het was een werk van de Engelsman Hubert Crackanthorpe, dat *Wreckage* heette. Dit uitmuntende kunstwerk werd weinig gelezen in ons land; ik had het leren kennen toen ik in een Engels gezin te Stoke upon Trent was. Maar in Holland had ik het slechts twee keer aangetroffen, hier vond ik het ten derde male. Het behoorde aan de zwarte kat, want haar naam stond er voorin, met zéér geregelde letters, voluit.

Om twaalf uur bracht ik het haar terug, terwijl ze in haar lege lokaal bezig was twee planten te begieten.

Ik gaf haar het boek, zeggende:

'Leest u Crackanthorpe?'

'Ja... ik miste het boek al.'

'Het lag in mijn klas.'

'Past u op', zei ze, op dezelfde toon, 'de jongen Kolvers wil weglopen'.

Ik ging naar mijn lokaal terug. De jongen Kolvers zat stil, op hoop vroeg weg te komen. Zij had dus zeker geen genoegen met mij te praten. Hooghartige zwarte kat.

Donderdagsmorgens was zij ziek, ook donderdagsmiddags en vrijdagmorgens. Er gingen scherpe stemmen door de school, dat 't maar makkelijk was driemaal achtereen te verzuimen, waarom nam ze geen pensioen... ze had pas maanden verlof gehad. De oude man, die ons schoolhoofd was, nam haar klas waar, zonder onaangenaam over haar te spreken.

Vrijdagsmiddags kwam ze weer terug. Even met beleefde verontschuldiging.

Zaterdag daarna kwam ze tot mij om twaalf uur:

'Gaat u dadelijk naar huis?'

'Ja... ik heb geen blijvers.'

'Vindt u het goed, dat we samen gaan... ik wou u wat vragen... u woont toch óók in de Helmersbuurt?'

Kort daarna liep ik voor het eerst met de zwarte kat op straat. Met haar glissende stappen ging ze vlug voort, zodat ik lastig met haar in 't gelijk bleef. Zij sprak het eerst:

'U vroeg naar Crackanthorpe... kent u zijn werk?'

'Ja... *Wreckage* en *Last Novelties*.'

'Ja, maar kent u het goed?'

‘Gewoon... ik kreeg het in Stoke van een Engelsman, die het prachtig vond... ik ook...’

‘O, bent u in Engeland geweest... dat is leuk... waar... alleen in Stoke?’

‘Ja... tweemaal... verleden jaar, en voor drie jaar... toen was ik ook in Londen... en in Leeds.’

‘Houdt u niet veel van Engeland... ik ben er liever dan hier... de mensen zijn er anders... mooier... maar dat ziet u zo niet... u bent nog jong... zeker ’t eerste jaar klaar?’

‘Ja, ik heb in april pas examen gedaan.’

‘Dat dacht ik wel... ja, ik hou van Engeland... meer dan van Holland... de taal is prachtig... willen wij af en toe eens Engels spreken?’

‘Ik kan het zo goed niet... ik maak fouten... ze lachen me altijd uit als ik daar aan de overkant ben.’

‘Dat hindert niet... die verbeter ik wel.’

Ze stond plotseling stil, en ze reikte mij haar hand:

‘We praten er nog wel eens over’, zei ze, ‘ik ben blij, dat er tenminste iemand op school is, die goed Engels kan... de anderen spotten altijd met mij, dat moet u niet doen.’

Ze liep heen, en ze liet mij los-gaan. Nee, ze was bepaald gek, net als Anna Hellinga altijd open-en-bloot zei. Daar moest je toch de zwarte kat voor wezen, om zó te doen.

En toch vertelde ik van dit geval aan niemand

niet, hoewel het anders onze speelse gewoonte was over al de vreemde dingen van de zwarte kat breed uit te weiden.

Kort daarna werd ik zwerver. Het leven van alle dagen geregeld werd mij ondragelijk. Dus na een schooldag kwam ik de volgende dag niet meer weerom, en ik zwierf voort, over allerlei steden en streken, binnen en buiten ons land. Steeds zonder enige rijkdom, op menige tijd bar verarmd, toch zonder spijt om veel gemist gemak, daar ik vrij was.

De laatste tijd was ik voldoende rustig en ook zuinig geweest, zodat ik nu met wat losse centen vrij enige dagen te Amsterdam leven kwam. Geen stad was mij, zwerver, schoner dan deze, en geen streek was mij mooier, dan de streek der Amsterdamse watervallen, als het zomer was.

Op de Herengracht bij de Raadhuisstraat ontmoette ik nu de zwarte kat.

Ik haalde haar in, met moeite, daar ze snel voortgliste langs 't water. Ik zei:

‘Dag juffrouw Heukelom... gaat 't u goed?’

Ze herkende niet, toen zei ik precies hetzelfde met mijn scherp-Engels, asper¹ van klank.

‘O’, zei ze verrast, toch met vreemd-slepende stem, ‘wat zie ik daar van op... ik dacht, dat u in Italië zat.’

1 scherp, bijtend, streng, bitter

'Nee... daar ben ik allang niet meer... ik ben 'n paar dagen hier... maar ik trek weer gauw op... hoe gaat 't u?'

'Het gaat mij goed... ik ben gepensioneerd.'

'Ja? Werd 't u te zwaar?'

'Nee', zei ze spookachtig. 'Ik kan 't u wel vertellen... ik ben blij, dat ik u ontmoet heb...'

'Willen we dan ergens gaan zitten... dat is rustiger.'

'In 'n café bedoelt u... nee, daar kom ik niet... maar brengt u mij maar 'n end over de gracht... ik woon nog heel ver... in 't Muiderpoortkwartier.. wilt u?'

'Zeker... graag... vertelt u dan meteen wat van de anderen'.

Ze liep langzamer, en ze sprak, totaal-onwijs:

'Ik vertel 't iedereen... want 't is onrecht... en dat moet uitgemaakt worden... u weet zelf hoeveel ik altijd van Engels hield... als u indertijd niet zo inenen was weggegaan zouden wij dikwijls Engels met mekaar hebben gesproken... maar ik begreep het wel, dat ze mij er uit wilden hebben... ik was niet vriendelijk genoeg en niet vrolijk genoeg... o, de mensen zijn zo hard... met z'n allen hebben ze gewerkt om mij weg te krijgen.. van 't stadhuis... de schoolopziener... het hoofd...'

'Daar was u toch altijd goed mee... die hield u toch altijd de hand boven 't hoofd... dát weet ik nog heel goed.'

't Nieuwe hoofd niet... weet u niet, dat m'neer De Zwart er óók uit is... ziekte... hij was telkens zeer ziek... natuurlijk, wie ziek is, die kunnen ze niet houden... maar ik was volstrekt niet ziek.'

'Maar d'r moest toch een reden zijn.'

Haar stem werd dunner, spokiger, ze boog haar grijzende hoofd naar mij neder:

'Dat is juist het onrecht... ze hebben een reden gezocht... ik vertel dat aan iedereen... anders denken ze, dat ik er om de een of andere slechte oorzaak ben uitgegaan... u weet wel, als de kinderen de letters kunnen schrijven, dat we ze dan doormekaar op 't bord zetten... anders schrijven ze d'r maar op los, zonder nadenken... en nu schreef ik de letters altijd zó, dat ze Engelse spreuken vormden... dat hinderde immers niemand... voor de kinderen was dat precies 't zelfde... die kennen toch geen Engels... en mij versterkte 't zo... als ik te veel zorg kreeg, dan keek ik er naar... dat sterkte mij... en daarom hebben ze mij ontslagen...'

'Daarom alleen?'

'Daarom alleen... ziet u wel, dat 't onrecht is... o, de mensen zijn zo hard... en wat heb ik ze gedaan... ik heb lang mijn werk gedaan... dertig jaar... heb ik 't ooit iemand lastig gemaakt... ik kende al die mensen niet eens, die aan mijn ontslag hebben meegewerkt... als m'neer De

Zwart aan school was gebleven, zou zo'n schandaal nooit zijn gebeurd... maar Anna Hellinga is van alles de schuld.'

'Is die nog op school?'

'Ja... ze zou eerst gaan trouwen... was ze maar getrouwd... die haalde ze allemaal erbij, als ik schrijfles had... en als er Engels op mijn bord stond... en toen is 't nieuwe hoofd naar de wethouder gegaan... en die heeft gezegd, dat ik de schipperskinderen eigenmachtig Engels leerde...'

Haar stem dunde uit in huiverig gefluister, wij liepen nu heel langzaam... en zij zei:

'Dat zou ik nooit hebben gedaan... Engels is een mooie taal... ik heb vroeger een Engelse jongen zo liefgehad... maar het leven is allemaal teleurstelling... het is lang geleden... maar hoe ouder je wordt, hoe minder je vergeet... ik ben daarna ieder jaar in de vakantie naar Engeland geweest... komt u nooit meer daar?'

'Ik zal vermoedelijk een betrekking kunnen krijgen in Manchester en dat denk ik maar te doen.'

'Dat moet u zeker doen... als ik u raden mag, ga dan naar Engeland... blijft niet in Holland... de mensen zijn hier zo hard... als ik kon, dan ging ik er voor goed wonen... maar mijn zuster wil niet... en 't is ook te duur... ik heb maar de helft pensioen... dertig dienstjaren... ik spaar nu wel

om er nog eens heen te komen... maar 't geld glist onder je handen weg... alles is zo duur... en ik word oud... ná dat onrecht ben ik nooit meer goed geweest... u vindt 't toch ook onrecht?'

'Ongetwijfeld.'

Zij was treurig:

'Iedereen vindt 't onrecht... en toch is er niemand, die mij helpen wil.'

Daarna liepen we nog even voort. We waren de gracht al op 't eind gekomen, nú in drukker stadsdeel. Ik dacht: waarom zal ik nog langer bij haar blijven... ze is totaal gek. Dus ik zei:

'Nu, juffrouw Heukelom... ik zou u heel graag nog 'n eind brengen... maar ik heb nog wat te doen.'

'Het is niets', zeide zij, 'ik ben een oude vrouw... niemand zal mij kwaad doen... ik ben meestal alleen... u vindt toch ook, dat ik onrechtvaardig behandeld ben?'

'Zeker vind ik dat.'

'O, als u kunt, help mij dan weer om in mijn betrekking terug te komen, ik wil het zo graag... eer ik helemaal te oud ben geworden...'

'Ik zal het vast doen... morgen zal ik het doen... 'n paar dagen blijf ik nog wel hier in stad.'

'Als u het nu maar doet... ik heb het overal gezocht, maar niemand luistert er meer naar mij... ze denken allemaal, dat ik gek ben... ze begrijpen mij niet...'

Vlug-glissend, met haar slappe kattenpas vlood zij voort, groot in het dunne avondlicht. Ze keek niet om... rechtuit ging ze nog een eind, toen hoekte ze scherp ineens een andere weg in.

Maar bedroefd over het fijn-gekke lot van deze vreemde vrouw, nam ik de weg terug naar het drukke deel van mijn stad. Stil, buiten voor een koffiehuis gezeten, dat héél vol-volkte, keek ik naar de huizen, en naar de avond daarboven. Er was niemand die mij nog kende.

De verhouding tussen de 'naturalistische' en de 'decadente' De Haan komt heel duidelijk naar voren, als men zijn verhaal 'Advocatenstreek', gepubliceerd in het Zondagsblad van Het Volk van 10 januari 1904, vergelijkt met de *nerveuze vertelling* 'Over een blauwe en een rode diamant', verschenen in Groot Nederland in 1908. De kern van beide verhalen is dezelfde: een staaltje van bedrog waarbij een advocaat zich op een louche wijze verrijkt. Ook wordt die 'streek' in beide verhalen verteld door de advocaat zelf, die dan het woord van een 'ik-verteller' overneemt. De *nerveuze vertelling* vergelijkend met de schets in Het Volk, kan men met recht spreken van een oud verhaal in nieuwe zetting, een zetting waarbij ook twee kostbare diamanten plotseling opduiken. Het onopgesmukte verslag van mr Karel de Vries vindt zijn tegenhanger in de dramatische monoloog van mr Nico van Neerijnen, waarin ieder woord, iedere

formulering op effect berekend is. Hij last een pauze in om 'veel van vele sterke soorten wijn' te drinken en hij lardeert zijn verhaal met paradoxen en amorele uitspraken zoals men die bij Oscar Wilde vindt en ook in *Pathologieën*, bijvoorbeeld zijn verzekering dat hij nooit meer liegt dan nodig is, bijna letterlijk een uitspraak van de demonische schilder René Richell in die roman: 'Ik zeg de dingen altijd precies zoals ik ze meen... ik vind het slecht, te liegen, als 't niet nodig is'. De simpele mr Karel de Vries veroordeelt ook zijn eigen 'gemene streek', tot op zekere hoogte (schuld is volgens goed socialistisch recept eigenlijk de maatschappij). Bij zijn collega Van Neerrijnen geen spoor daarvan, integendeel, schaamteloos stevent die af op de diamanten ('niets bijzonders!') die hij voor zijn vriend Heleen nodig heeft en die zijn louche bedrog dus volledig rechtvaardigen. De anekdote van die 'advocatenstreek' is in de *nerveuze vertelling* dan ook gemonteerd in een veel groter geheel: de raadselachtige relatie tussen Nico en Heleen. Dubbelzinnig is Van Neerrijnens titel 'meester': meester in de rechten en meester van Heleen. Dubbelzinnig is de androgyne naam Heleen. De Haan heeft afscheid genomen van zijn socialistische lezerspubliek, hij richt zich voortaan tot de literaire fijnproever (gesymboliseerd in de figuur van de Engelse dichter Alfred Douglas, de fatale vriend van Oscar Wilde, aan wie de vertelling is opgedragen) in de stijl van de decadente romantiek, provocerend en

veeleisend en ook een beetje naïef: zie hoe de wat proletarische 'patroon' uit Het Volk een paar jaar later tot directeur van een bank is opgeklommen en hoe de geldsom die de inzet is van het advocatenspel in overeenstemming werd gebracht met De Haans hogere pretenties.

ADVOCATENSTREEK

MET z'n zessen zaten we na 't gemeenschappelijk diner bij mekaar nog wat na te praten. Een mal ding eigenlijk, zo'n gemeenschappelijke maaltijd na een feestelijke herdenkingsdag. 't Hoort d'r zo bij, maar mal is 't tòch. In jaren heb je mekaar niet meer gezien, tien, twaalf jaar, langer soms.

Dan ineens lees je, dat prof. die-en-die vijftwintig jaar prof. is geweest en dat er bij die gelegenheid een reünie voor oud-studenten zal zijn, gevolgd door een gemeenschappelijke maaltijd, waarvoor je verzocht wordt zo en zoveel geld voor de zoveelste van de zoveelste maand over te maken.

Kom, denk je, laat ik daar ook eens aan meedoen. 't Is toch wel eens leuk, de lui weer bij mekaar te zien. Na de stijf-deftige plechtigheidjes en de deftig-stijve receptie is zo'n maaltijd een lichte opluchting.

Maar dat valt tegen. De plaatsing is natuurlijk

altijd beroerd, je komt net naast een vent te zitten, die je op college ook al niet kon uitstaan en een heel eind van je af zitten een paar oude getrouwen van je prettig met elkaar. Dan zit vlak over je een politiek tegenstander van je. Die kans loop je vooral op advocaten-gemeenschappelijke maaltijden. Of anders een verwaande m'neer, die je pas in 'n tijdschrift voor 'n uil of 'n weetniet heeft uitgemaakt. Die kans loop je op elk geleerde-heren-diner.

Nee, die gemeenschappelijke maaltijden daar moet je 't niet van hebben.

Maar daarna, dan wordt 't goed. Je hebt je oud clubje weer zo wat bij mekaar. De losse vriendschap van vroeger is wel weg, er is te veel gebeurd in zoveel jaren, maar de toon is toch inniger en vertrouwder dan aan 't grote, deftige diner. Je gaat met z'n zessen, achten soms, maar liefst niet meer, ergens zitten, en rustigjes bepraat je dan nog eens de oude dingen, tot 't treintijd is, en je weer voor jaren weggaat.

Zo zaten we dan ook bij mekaar. Met z'n zessen en allen advocaten. Wat hadden we al niet bepraat. De hele studententijd waren we nog eens doorgeweest. En je had je verwonderd over de slimheid van Piet, die net op tijd tot den Heere was ingekeerd en je had Cor beklagd, die zo lelijk de nor was ingedraaid na een stomme onhandigheid en die niet eens flink genoeg was

geweest om 'm naar Argentinië te smeren of zich voor z'n kop te schieten.

De ambtenaren onder ons hadden zich al beklagd over de eentonigheid van hun baantje en over 't kleine salaris, en de burgeradvocaten over 't wisselvallige van de praktijk, en over al de last, die je had om erin te komen.

Maar 't gesprek vlotte niet meer, hokte telkens en er kwamen lange tijen, dat je stil zat en je sigarettenrook liet wegkringelen en er lang naar keek.

Een stille moeheid kwam in je, nee, het was niet, wat je gedacht had, je was wel erg van mekaar vervreemd. En eigenlijk wou je wel een trein eerder gaan, maar dat dee je weer niet, omdat dat zo onhartelijk stond. Toen, na een lang zwijgingsmoment, ging de heer mr Karel de Vries inenen recht-op zitten, met z'n ellebogen hoekig op de armen van z'n leunstoel.

'Ja, als je nou praat van een goed zakie, dan moet je mijn eerste zaakje hebben. Dat is eerst goed geweest. Daar heb ik in 'n ogenblik duizend pop aan verdiend...'

Wij geloofden niet.

'Geloof 't dan niet, ik zal 't jullie vertellen. Je weet dat ik eerst zo'n jaar of wat op 'n kantoor gezeten heb, maar dat verveelde me zo ellendig, dat ik me in godsnaam maar op me eigen handje in Rotterdam vestigde. Nou, de eerste maanden,

't eerste jaar, 'n sjofel faillietje, daar weet je zelf alles van, maar toen kwam dat zaakje los. 't Was op een donderdagmiddag, zo goed weet ik 't nog. 'n Kantoormeneertje, keurig klein, beverig. En daar begint-ie me te vertellen, van zijn familie, die was zo netjes en d'r had er nog nooit een gezeten, enfin, eindelijk kwam 't er dan uit, hij had 'n duizend of tien verdonkeremaand en wat-ie nou doen moest.

'Weet je patroon 't', vroeg ik.

'Nee, die wist 't nog niet, maar 't zou uitkomen, als de kas gecontroleerd werd'.

'Kan je d'r nog twaalfduizend bijstelen?'

'Bijstelen... ja, maar daar kom ik niet om... twaalfduizend gulden.'

'Nou, kort en goed', zei ik, 'je steelt er voor overmorgen nog twaalfduizend pop bij en anders kan ik je niet helpen.'

't Jong maakte nog wat capties, maar hij eindigde toch met me de twaalfduizend pop te brengen, 'n benauwd gezicht erbij.

'Wanneer wordt de kas nagekeken?'

'Overmorgen', zei-d-ie.

'Goed, morgen is alles in orde.'

Hij ging.

En ik de volgende dag naar die patroon op z'n kantoor.

'Ja meneer', zei ik, 'ik kom u over 'n heel ernstige zaak spreken. Een van uw meest

vertrouwde bedienden heeft u voor 'n groot bedrag bestolen.'

'Hè', zei-die.

'Heeft u voor een groot bedrag bestolen...'

'Maar meneer... hoeveel dan?'

'Tweeëntwintigduizend gulden...'

't Zweet stond die vent op z'n voorhoofd, nou 't kon mij niet schelen, de vent was rijk genoeg.

'Maar wie is 't dan... wie is 't dan?', raasde hij.

'Ja m'neer, dat is 't juist, als u dat weet, geeft u de zaak aan, dan gaat die jongen de kast in, is voor z'n hele leven ongelukkig, de familie is gecompromitteerd, en u wint er niets bij...'

'Maar m'neer, wat wilt u dan? Wilt u misschien, dat ik dat maar lopen laat, u noemt daar nogal geen kleinigheid...'

De vent wond zich al meer en meer op, maar ik liet 'm stil uitvaren, rijk genoeg, hij kon best 'n aderlatinkje velen...

Toen-ie wat bedaard was, zei ik heel kalm:

'Laten we nu eens bedaard overleggen, 't is een jongen van goede familie en om een schandaal te vermijden hebben ze nu zoveel bij mekaar gebracht als ze maar konden... tienduizend gulden...'

'Hoe bedoelt u?'

'Ik bedoel, dat u die jongen een aanbeveling geeft en dan krijgt u die tienduizend gulden, en u ziet van een vervolging af.'

'Nooit', zei-die.

'Zoals u wilt... u moet 't zelf weten, ik heb 't getuigschrift en 't geld bij me, maar als u niet wilt... dan ziet u natuurlijk geen cent.'

'U spreekt 'r maar kalm over, twaalfduizend gulden naar de maan...'

'En als u weigert, tweeëntwintig...'

Enfin, 't einde was, dat hij toegaf. Even kregen we nog 'n uitbarsting toen ie dan zag wie 't was. Hij werd er zelfs pathetisch van: 'God, God, en die jongen had ik nou zo vertrouwd.'

Ik gaf 'm z'n tienduizend gulden en ging.

En 's middags laat kwam dat jong bij me, benauwd, mensen, benauwd.

'Nou', zei-die.

't Is in orde, hier heb je dit getuigschrift, nou maak je dat je weg komt, daar is duizend gulden voor je reis en de eerste kosten... bedanken hoef je me niet... en ga nou maar.'

Dat was m'n eerste zaakje, die andere duizend pop heb ik natuurlijk zelf gehouden, je begrijpt, ik moest er ook wat aan verdienen.

Dat jong schijnt 't later heel goed te zijn gegaan, hij heeft me nog wel eens geschreven, maar nou later niet meer...'

We zwegen. De sigarettenrook kringelde om onze hoofden.

‘Gauw verdiend, die duizend pop’, zei een van de rechterlijke ambtenaren.

‘Ja’, zei mr Karel, en keek even strak voor zich. ‘Als ik geen advocaat was geweest, had ik ’t een gemene streek gevonden. Maar wat wil je? We zitten er eenmaal voor...’

Over de *nerveuze vertelling* ‘Over een blauwe en een rode diamant’ nog twee opmerkingen.

De Sjah van Perzië, die in de eerste paragraaf Zaandam bezoekt en in de laatste terugkeert, heette Nasir al-Din of Nasr-Eddin (de kranten bleven het oneens over de spelling van zijn naam). Hij bezocht ons land in 1889 en het Tsaar Peterhuisje op de twintigste juni van dat jaar. De diamanten op zijn zwarte astrakanmuts en op zijn uniform en elders hielden het publiek wekenlang in opwinding (men sprak van ‘reusachtige diamanten, zoo groot als duiveneieren, of nog grooter’), evenals overigens het ‘veelbesproken knaapje’ dat hem begeleidde en dat door het Handelsblad als zijn ‘levende talisman’ werd aangeduid. Waar de Sjah zich maar vertoonde, overal kwamen juichende menigten op de been. Hij bezocht Rijksmuseum en Artis en een diamantslijperij waar hij zijn portret in edelstenen aangeboden kreeg: ‘De Schach was met deze beleefdheid zeer ingenomen’. In augustus 1889 kocht hij in Parijs nog een

diamant voor 32.000 francs, d.i. 16.000 gulden.¹

Wat de anisette in dit verhaal betreft, wij vermoeden dat een jongeman in Amsterdam in 1908 met het drinken van deze fijne en zoete anijslikeur een zekere verwijfdheid aan de dag legde. Louis Couperus bijvoorbeeld verwondert zich, in de *Korte arabesken*, als een viriele vriend zo'n glaasje savouereert: 'die groote, sterke vent lebbert altijd aan een anisettekelkje'. En bij Fontane lijkt de anisette inderdaad een damesdrink. In de novelle *Die Ehebrecherin* wordt althans van 'der allgemeinen Damen-Stellung zur Anisette-Frage' gewaagd.

Interessant is De Haans *Stellung* inzake het alcoholvraagstuk in het algemeen. Zoals men in de tweede versie van de roman *Pijpelijntjes* het drankgebruik ziet toenemen ten opzichte van de eerste versie², zo is het alcoholpercentage in de *nerveuze vertelling* in vergelijking met de socialistische voorloper in *Het Volk* sprongsgewijs gestegen. En dan te bedenken dat De Haan op 3 januari 1904 nog in *Het Volk*, helemaal in overeenstemming met het socialistisch streven naar drankbestrijding en geheelonthouding, plechtig verklaard had dat hij sinds zijn zestiende jaar geen alco-

1 Deze Sjah, die regeerde van 1848 tot 1896, is niet zonder historisch belang, omdat de Russen tijdens zijn regering de opbouw van hun koloniaal imperium in Centraal-Azië tot aan de grens van Iran voltooiden.

2 Zie onze editie van *Pijpelijntjes*, p. 22.

hol meer gebruikte ('en ik hield toch wel van wijn en bier')! Hij schreef toen: 'als ik kon, dan kuisde ik Jenever in een vat, stopte Ruzie en Hebzucht in een brandkast en stuurde alles per Van Gend & Loos naar den duivel. Maar ach, ik weet 's mans adres niet'.

In de *nerveuze vertelling* die geen eigenlijke titel heeft en waar we dus de serieaanduiding 'Over de ervaringen van Hélénius Marie Golesco' maar boven plaatsen, is het adres van de Duivel wèl aan de schrijver bekend: het Bradford Hotel te Parijs, duidelijk een pseudoniem voor het voornamen Bedford Hotel op 17 Rue de l'Arcade, vlak bij de Champs Elysées. De hoofdfiguur Heleen Golesco – de naam ontleende De Haan aan Héléne de Golesco, schrijfster van o.a. de roman *Un dévouement sublime sous la Terreur* (1904) – vormt met zijn ervaringen de verbindende schakel tussen deze vertellingen, zonder dat we in die samenhang de aanzet tot een soort vervolghet verhaal zien. We kenden Heleen ook uit de roman *Pathologieën* als een vriend van René Richell, een Roemeens edelman, die zich in de Seine verdrinkte, de voorganger van Johan van Vere de With als beminde en slachtoffer van de Duivel¹. In de novelle is geen sprake van een psychologisch drama, dat is de ondergang of ondergangen

1 Voor een interpretatie van *Pathologieën*, zie: Leo Ross, 'Jacob Israël de Haan als decadent romanticus', in: *De Gids* 1974, p. 460-466.

van Heleen, eerder van een prikkelende fantasie die aan het bijbelverhaal Job herinnert. Satan en Jezus sluiten een weddenschap, Satan zet Heleen als zijn 'beste vriend onder de mensen' in, zoals God in zijn weddenschap met Satan de godvrezende Job inzette: 'niemand op aarde is als hij, zó vroom en oprecht'. Als Heleen dan Jezus in het Bradford Hotel opzoekt, weet deze hem aanvankelijk voor zich te winnen: 'boroeg habo', zegt hij en dat is 'baruch haba', 'gezegend hij die komt', 'benedictus qui venit', een gewone groet in het Hebreeuws, maar ook de woorden waarmee in psalm 118:26 *hij, die komt in de naam des Heren* en in Mattheüs 21:9 Christus zelf bij zijn intocht in Jeruzalem verwelkomd wordt. De Asjkenezische, Oosteuropese uitspraak van die woorden (die ook De Haans zuster Carry van Bruggen zó neerschreef¹) stelt Heleen, in wie wij meer de Amsterdamse jodenjongen zien dan een Roemeens edelman, direct op zijn gemak.

De 'Verzen van Jezus', waaruit De Haan vier regels als motto boven zijn verhaal plaatste en die ook in de loop van dat verhaal een verrassende rol spelen, werden in 1904 gepubliceerd in het tijdschrift *Nederland*, in iets afwijkende redactie.

1 Zie het Engelbewaarderboekje *Carry van Bruggen (1881-1932)*, samengesteld en ingeleid door Jan Fontijn en Diny Schouten, Amsterdam 1978, p. 61. De Haan en Carry van Bruggen waren van joodse afkomst.

Er is iets eigenaardigs aan de keuze van eigennamen bij De Haan. De naam van 'het monster van China', Hop-Ki, komen we al tegen in een stuk van De Haan in het Zondagsblad van Het Volk van 31 januari 1904, in een bespreking van een boek over Chinezen in Amerika. Hop-Ki is dan een slimme Chinees die een Amerikaanse timmerman de kunst afkijkt: 'de slimme Chinees heette Hop-Ki, maar 't kan ook Choy-Ming of A-Sing geweest zijn, want die waren er ook bij', aldus De Haan. Maar Hop-Ki genoot toch kennelijk zijn voorkeur, want zonder enig verband met de timmerende slimmerd in Amerika keert iemand van die naam in de roman *Pathologieën* terug als koelie in Deli en maker van een ivoren kunstwerk in de verzameling van René Richell. 'Ik heb hem ook stil koelie laten blijven', zegt René dan, 'hoewel ik hem gemakkelijk had kunnen afkopen en een vrij leven bezorgen... maar je begrijpt, dan had hij meerdere en mooiere van die dingen gemaakt, en dat kan ik niet uitstaan, dat iemand mooie dingen maakt'. Hop-Ki wordt terechtgesteld 'voor een aantal moorden'. René's commentaar luidt dan: 'ja, ik hield verbazend veel van hem, omdat hij zulk prachtig werk maakte, maar daarom was ik aan de andere kant ook blij, dat hij goed en wel dood was'. De slimme Chinees uit Amerika (in *Het Volk*), de koelie/kunstenaar uit Deli (in *Pathologieën*) en het 'monster' uit de *nerveuze vertelling* (in *Groot Nederland*, 1907) hebben niets gemeen behalve de naam en het feit dat ze Chi-

nees zijn: aandacht voor het Oosten is een kenmerk van de decadente romantiek. De dood van het 'monster' Hop-Ki vindt een parallel niet in de terechtstelling van de koelie Hop-Ki, maar in de dood van de Roemeense edelman Golesco. René Richell zegt dan: 'ik ben altijd blij, als er iemand dood gaat, van wie ik veel houd, want dan word ik verlost van mijn voortdurende doodsangst, dat zo iemand sterven zal'. En dat gaat een stapje in de richting van John van Velzens gevoelens voor Hop-Ki. Men kan zeggen dat De Haan voor de novelle 'Het monster van China' een vers uit *The Ballad of Reading Gaol* van Oscar Wilde als thema gekozen heeft: 'for each man kills the thing he loves'. Dan weet men ook de reden waarom John van Velzen aan Hop-Ki wel Crackanthorpe en Dowson, maar niet Wilde heeft laten lezen. Het verhaal had kunnen sluiten met Wilde's regel: 'The man had killed the thing he loved'. En in die verbinding van liefde met dood ontmoet men één van de centrale thema's van de *romantic agony*.

Het verhaal 'De bloemen en de brief', gepubliceerd in *De Nederlandsche Spectator* in 1907, onderscheidt zich van de andere *nerveuze vertellingen* door de onmiddellijk autobiografische toespelingen: op donderdag 28 maart 1907 werd het huwelijk gesloten tussen De Haan en de inderdaad veel oudere Johanna van Maarseveen, die naast haar betrekking als gemeentearts ook een praktijk aan huis had, speciaal

voor vrouwen. In de andere vertellingen herkent men zulke concrete gegevens uit het leven van De Haan niet. Ook merkt men in dit verhaal een relatie op tussen de schrijver en de figuur van Henri van Neerijnen (die naam legt een verband met het diamantenverhaal), eerder dan tussen de schrijver en de 'ik-figuur' Heleen zoals in de andere *nerveuze vertellingen*. Het verhaal past niet helemaal in de reeks, het heeft eerder iets van een *zwerversschetsje*. Het demonisch gehalte, dat wat niet 'door de beugel' kan, is betrekkelijk gering.

De Haan ondertekende 'De bloemen en de brief met: 'H.', vanwege het autobiografische element.

De vijfde en laatste *nerveuze vertelling*, 'De lupuslijder', is gepubliceerd in het tijdschrift *Ontwaking en Nieuw Leven* in 1910. In geen van de vijf ons bekende *nerveuze vertellingen* vinden we zo expliciet de kracht van de hallucinatie terug, waarvan De Haan gewaagt als hij schrijft hoe 'zulke verhalen met de besliste gaafheid eener hallucinatie in mij opkomen'. Het is het laatste verhaal dat wij van De Haan kennen, althans het laatst gepubliceerde. Hoeveel genot De Haan nog in 1911 mocht scheppen in de herinneringen van mevrouw De Sacher Masoch en met hoeveel smaak hij dan onder meer het verhaal van de 'jodenjongen' uit Boedapest navertelt, die het tot bisschop bracht (in die tijd stond De Haan, te gast bij de nonnen van het Heilig Hart in Bretagne, zelf dichtbij

een bekering tot het katholieke geloof), na 1910 is hij niet meer tot het schrijven van verhalend proza gekomen. Aan Herman Robbers schreef hij in juni 1911: 'Ik schrijf geen proza meer. Ik kan het niet meer. U zult zeggen: je hebt 't nooit gekund. Misschien hebt u gelijk. *Wie* zal het rechten?'

BRONNEN

Bij het zoeken naar gegevens over Jacob Israël de Haan, zowel voor dit boek als voor *Pijpelijntjes* en *Open brief aan P.L. Tak*, hebben we gebruik gemaakt van de collecties van:

Nederlands letterkundig museum en documentatiecentrum, Den Haag:

de briefwisseling van De Haan met Willem Kloos, Herman Robbers en H.P.L. Wiessing; de correspondentie van Arnold Aletrino met Kloos en Robbers.

Internationaal instituut voor sociale geschiedenis, Amsterdam:
de correspondentie De Haan – P.L. Tak en De Haan – J. de Koo; brieven van Joh. Vorrink, Gerrit Frets en Jacq. van Cleef aan Tak; het rapport van de Commissie van Arbitrage.

Universiteitsbibliotheek, Amsterdam:

de briefwisselingen tussen De Haan en Frederik van Eeden, en De Haan – Albert Verwey.

Gemeentearchief Amsterdam:

archivalia betreffende De Haan als onderwijzer.

Burgerlijke Stand Amsterdam:

personalia betreffende De Haan.

Universiteitsbibliotheek Leiden:

correspondentie van De Haan met Arnold Saalborn.

Stadsbibliotheek Antwerpen:

brieven van De Haan aan Georges Eckhoud.

Koninklijke Bibliotheek Den Haag:

de briefwisseling De Haan – Kloos.

De correspondentie van De Haan met Lodewijk van Deyssel bevindt zich in de particuliere collectie van H.G.M. Prick te Delft.

OVER DE
ERVARINGEN
VAN HÉLÉNUS
MARIE GOLESCO

Opdracht aan: Georges Eekhoud: Er is ter wereld niet iets onmenselijker dan een burger te zijn, en van al de burgerijen is die van Holland nog de onmenselijkste. Zij zou zich zelf bepaald verkopen, als dat niet zo onfatsoenlijk was, en als er maar een bieder kwam. Naarmate ik echt sterk ben geworden in menselijk leven en kunstbedrijf, heb ik dit land zuiverweg gehaat. Mijn troost is deze, dat dit fatsoenlijke burgervolkje gerustwel voordertijd, aan christendom, Schiedam en marxisme zal ondergaan. Een smart van mij is: dat ik een Hollands kunstenaar ben. Meester Georges Eekhoud, laten wij geen twee burgers zijn.

*
**

'O, 't arme hoofd van wonden vol en bloed,
Wat hangt het zwaar, gloedglanzend door de nacht,
Den zwart verstarde, met smartschoone pracht,
Van roode Rozen rond een Doornenhoed'
(Regels uit: 'Verzen van Jezus' door J. Is. d. H.)

OVER DE ERVARINGEN VAN HÉLÉNUS MARIE
GOLESCO

I

TOEN de Duivel mij laatstmaals bezocht had, zeide hij, vóór het onrustige heengaan: 'Heleen, vergeet dit niet: denk dikwijls aan mij, want ik hou van je, en bedenk mij dan zó sterk, tot je 't gevoel krijgt, dat je lichaam zwart is, zonder gemeenschap met de buitenwereld. Waar ik dan ook ben, zal ik weten, dat je mij niet vergeet, en waar je huist, en hoe je toestand is. Wil je dat doen?'

'Ja', had 'k sidderend gezegd: 'ik zal altijd aan u denken... ik kan niet leven zonder u.'

2

Het was op een nademiddag, en 'k zat bij een perkveld vol rode rozen, in geur en zon, terwijl 'k aan mij dacht. Toen kwam van huis een jongen in het wit, die mij een brief uit Frankrijk bracht. O, van de Duivel. Dat herkende 'k dadelijk aan dit fijn-geformeerde manuscriptum, en aan 't pentagramstempel¹, dat

1 Het pentagram dat Satan als lakstempel gebruikt, is de vijfhoek of drudenvoet, van oudsher als magisch teken in zwang in de zwarte kunst.

de brief rood zegelde. De Duivel schreef.

'Beste jongen, gedurende een geruime tijd heb 'k niet bemerkt, dat je sterk aan mij hebt gedacht, misschien wel eens losweg, maar zulke gedachten bereiken mij niet. Dat spijt mij zo. Want nu weet 'k niet, hoe je bent, en waar je woont. Ik hoop van te Amsterdam, en dat je deze brief terecht ontvangen zult. Ik moet een beroep op je vriendschap doen. Immers heb ik een weddenschap aangegaan met één mijner vijanden, helaas, men behoeft slechts de Duivel te zijn om er veel te hebben, dat het hem met liefdevolle gesprekken niet gelukken zou, mijn beste vriend onder de mensen van mij af te leiden. Die weddenschap wil ik gaarne winnen, meer nog om het intieme genoegen als om het voordeel. Als beste vriend heb 'k jou aangewezen. Wanneer je deze aanwijzing aanvaardt, schrijf me dat dan dadelijk. En kom, zo mogelijk morgen, in het Bradford hotel, Rue d'Arcade zeventien. Vraag naar de Viscount van Chelsea, ik reis met die naam. In 't hotel vind je ook de vijand, aan wiens liefdevolle verleiding je zult worden blootgesteld. Wees gewaarschuwd, en vertrouw niet op je trouw aan mij, en acht de vijand niet gering. Het is iemand van middelmatige, gemakkelijke vermogens, en die dus een grote invloed op de lieden heeft. Je zult sterk en standvastig moeten zijn, om hem te weerstaan. Doe mij niet het zielsverdriet van te bezwijken, want 'k hou zo van je.

Totus in me tuus,
SÓTÒN'

Rillende van ontroering schreef ik dadelijk terug maar terwijl 'k toch mijn letterschrift vasthield in sterke strakke fijne vormen.

'Grote Heer en Vriend, metterdaad heb 'k niet vaak genoeg sterk en bestemd aan u gedacht. Vergeef mij dit, omdat ge mij genegen zijt. Ja, ik ben gelukkig nog te Amsterdam en ik zal met de avond-trein naar Parijs vertrekken. Wat ben ik niet gelukkig, dat ge mij voor de standvastigste uwer vrienden houdt. Ik zal u niet verloochenen. En mag ik de vijand niet gering achten? Meent gij, dat dit 't begin van mijn nederlaag is? Ik heb mij juist sterker voelen worden, naarmate ik de mensen, die toch mijn natuurlijke vijanden zijn, zuiverder veracht.

Goede Sire, ge vraagt naar mijn toestand in Holland? Ik leef, en dat is voldoende voor deze landslieden, die niet leven, om 't mij lastig te maken. Ja, men zegt hier wel: 'leven en laten leven' doch dat betekent voor hen: 'veel geld verdienen en 'n ander ook wat geven'. Ook zijn de meeste mensen hier aan godsdienst, alcohol, en marxisme verslaafd, derwijze, dat men geen kunstvol woord te horen krijgt. Aan de andere kant heeft dit volk ook sommige nationale deugden. Het is op gepaste wijze leidelijk en volgzzaam, zodat iedereen hier wel voorman ener staatspartij kan wezen, en iedereen 't dan ook is. Voor geliefd spreekwoord heeft men: als er één schaap over

de dam is, volgen er meer, en na de jenever wordt hier 'de Goede Herder' 't meest vereerd. Ja, er zijn streken, waar de sterke drank in waardering eerst na de Herder komt. 't Is hier dus nog wel uit te houden.

Voor 't geld, dat ge mij hebt afgestaan, kocht ik een diamant van zuiver soortement.

Tot morgen. Wees van mijn standvastige genegenheid overtuigd.

Totus in te tuus,
HELEEN MARIE'

4

Terwijl 'k dat zo schreef, dacht 'k: nu zal 'k proberen zó sterk aan hem te denken, dat hij dit gevoelen kan, en dan weet hij, dat ik hem tegenover iedereen trouw blijven zal. Vreesachtig voor verlies bracht ik mijn geschrift zelf naar de post. Daarna ging 'k niet weer in onze geruime tuin, naar het perkveld vol rosse rozen, donker in groen droppend, als bloed. Los in de kleren achterover op mijn bedstee gelegen, dacht ik overspannen aan de Duivel. Alsof ik mijn woning reizensree verliet... sommige straten overkwam... o, de schaduwshone grachten overkwam... het station... spoorweg door Holland en Brabant... andere landen... Parijs... het mij bekende Bradford hotel, zó dacht ik trouw en aandachtig de reiswegen over, die ons scheidden. Mijn hoofd werd gedachteloos moede gemaakt... achter mijn ogen tintelde het aange-

naam en zacht... mijn lijf voelde zwart overgolfd... zonder verhouding met de buitenwereld. Mijn laatste bekende gedachte was: zou hij nu gevoelen, dat 'k voldoende aan hem denk?

5

Het regende die volgende dag over de brede steden van Parijs, fijn gestoft uit lage lucht zonder zon. Vreesachtig voor vijandelijke invloeden was ik tot het hotel aangekomen, trillend van angst. Mijn gedachten hield ik precies op de Duivel gericht om hem toch trouw te zijn. Scherp-schuw, foutief van sommige woorden, vroeg ik naar de Viscount van Chelsea.

'Komt u uit Holland?', zei de portier rustig-voornaam.

'Ja... ja... ik word verwacht.'

De man liet een jongen meegaan, om mij te wijzen; zó onsterk was ik in het medelopen, dat het vlugge kind op mij lette. Mijn gezicht was in de diepste nerven gerekt, grimassig van snijpende¹ pijn. Het jongenskind keek naar mij, en 'k dacht: wat 'n schoonheid van 'n jongen is dat. O, verschrikt dadelijk daarna joeg 'k die gedachte op, en 'k dacht enkeld aan Hem.

1 snippen: waarschijnlijk een zelfbedacht woord van De Haan, en niet een drukfout voor 'snijden'

In 't vertrek zat de Duivel te schrijven, aandachtige schrifturen, want hij keek niet naar mij op. Ik zeide: 'Sire...' Hij rilde... hij naderde mij, en hij raakte mij niet aan.

'Wat is 't... is er wat? Ik ben toch dadelijk gekomen?'

Hij was dof in zijn ogen:

'Ik ga de stad in, kind... nee, nu zeggen wij elkan- der niets... dan zou ik oneerlijke invloed op je uit- oefenen... je brief heb 'k gekregen... dank-je wel... en ik heb óók gevoeld, dat je gisteren aan mij hebt gedacht... verlaat mij niet.'

'Moet ik hier wachten?'

'O, nee... hiernaast... deze deur... denk zo sterk mogelijk aan mij, en bezwijk niet... je kent de vijand wel.'

6

Het verdere vertrek durfde ik niet te betreden, maar later durfde ik het wel, dringende-sterk aan de Dui- vel denkende. Binnengekomen zag ik de vijandige man. Het was Jezus-Christus, die ik zó kende. Hij zat, lenig in 't wit gekleed, voor een eiken leenaar. Een breed boek lag daarop, het was open, blankwit van bladzijden, zonder lettertekens. Hij had er in ge- lezen door middel van ingespannen aandacht. Aan- dachtig waren zijn donker-bestemde ogen, toen hij naar mij opkeek. 'Boroeg habo', zeide hij. Gedachte-

loos, zonder wetenschap en wederwil verliet ik Sò-tòn trouw.

Jezus liet mij over zich zitten, en ik werd vol van liefde en eerbied, los van gedachten aan de Duivel. Hij sprak ten bate van mij, en zijn gesprek was als trillend welwater, eenvoudig van inzicht, sterk. Dat genoot ik zo, en nieuwe verzen trilden op mijn ziel, naar de mate en wijze van de oude treffelijke sonnetten, waarmede ik vroeger zijn liefde-en-lijden bezongen had. Sprekende bewoog hij eenvoudigweg weinig zijn handen; meestal lagen zij open-en-bloot langs de leuning van zijn stoel. Ik zag, dat zij zonder rode breuk schadeloos wit waren, als de letterloze bladen van het boek, waarin hij aandachtig had gelezen. Ik vroeg, eerbiedig, naar de soort en de waarde van dat boek. Hij legde er liefdevol zijn witte hand op: 'Het is zo'n bijzonder boek... je vindt de bladen enkel wit? Als je er zeer aandachtig in leert lezen, dan merk je dat wel anders... en hoe beter je zelf wordt, hoe betere dingen je in het boek leest.'

'Kan ik er in leren lezen... wilt U 't mij leren?'

'Ik kan het je niet leren... dat moet je zelf doen... geduld en liefde moet je hebben.'

Zijn stem werd asper¹ van klank, vijandig: 'Er is óók een rood boek, net als dit witte zonder letters... dat is in 't bezit van iemand, die je misleiden wil... en dit zeg ik je, als je eenmaal begonnen bent in dat rode

1 scherp, bijtend, streng, bitter

boek te leren lezen, dan is dit witte voor je verloren... voor eeuwig.'

Toen dacht ik, scherp geschokt, aan Sótòn, die ik zo losgelaten had.

7

Ik gevoelde, dat hij aanwezig in de brede steden van Parijs, met mij, in deze kamer, in verhouding was gebleven, en zijn leed om mijn makkelijke trouwe-loosheid geraakte mij zeer. Het was gegaan zoals hij in smart en wereldkennis had voorspeld. Zijn leerstukken had ik losverlaten voor gemakkelijke overredingen van zijn vijand. Die zo middelmatig sprak van deemoed en mensenliefde. O, en Sótòn had het in mij zo gewaardeerd, dat ik rotschtig trots was, zonder enig verschijnsel van vernederende deemoed, terwijl ik nooit iemand te mijnen nadele had liefgehad. En ik verzette mij moedwillig tegen de verderfelijke influentiën van Jezus. Die had nu het witte boek genomen en sterk in aandacht las hij van de blanke letterloze bladzijds af. Maar ik luisterde niet verder voort naar hem. Ik dacht dóór en dóór aan de Duivel, hopelijk zó sterk, dat hij het gevoelen kon.

De lezende stem, die ik haatbaar aanvoelde, werd verwijderd, verloren, gehoord. Achter mijn ogen tintelde het aangenaam en zacht. Mijn lichaam voelde zwart, zonder verhouding met de buitenwereld, en ik verlangde zó, dat de Duivel mijn herhouden

trouw gevoelen mocht. Terwijl haatte ik de humane Jezus.

8

Hij hield met lezen op, en dat hoorde ik, ook dat hij zei:

‘Je hebt niet geluisterd...’

‘Nee... dat heb ’k ook niet...’

‘Je hebt aan Sótòn gedacht... die is je onheil...’

‘Schande genoeg, dat ik hem één moment verge-
ten heb voor uw middelmatige menslievendheid.’

‘Ik heb om der mensen wil zoveel smaad geleden,
dat weet je wel... en ik heb alles vergeven...’

‘Omdat het uw aard is, en uw beroep... ja zeker.’

‘Deze minachtende woorden vergeef ik je... gelijk
ik alles vergeef... van al de dingen is liefde de aller-
beste... tot dat begrip had ik je willen brengen... je
bent zo ver verloren... helemaal aan ’t dwalen door
zelfzucht en liefdeloosheid... en je wilt niet terug
naar de goede weg...’

‘Verwijt mij niet, dat ik liefdeloos ben en zelfzuch-
tig... met evenveel recht kan ik U verwijten, dat gij
humaan zijt en liefdevol, dat zijn twee eigenschap-
pen, die ik antipathiek vind.’

‘Zo ver ben je van de weg af...’

‘Het is zo immoreel van U te proberen invloed op
mij uit te oefenen... weet ge dat niet... waarom wilt
U mij ’n pad indringen, dat niet ’t mijne is... weet U

dan nog niet, dat voor iedereen zijn weg de goede is... op uw leeftijd weet men dat of men leert 't nooit...'

'Ik zie, dat ik je niet helpen kan... dadelijk komt Sótòn terug, dan ga 'k heen... ik lijd zó om je dwaling... meen niet, dat ik alleen aan 't kruis geleden heb... nog dagelijks lijd ik om 't leed van ieder mens, en om ieders dwaling... zie maar.'

9

Uit zijn witte-gevouwen kleding vertoonde hij mij zijn handen, en die bevieten nu zwaardrechtig rood, bloedende stigmata. Ik zag ze, van hem teruggruwende, vol schrik.

Het lome, luwe bloed dropte breed-neer. Hij zei: 'Doordat ik innig om jouw verdwaalde slechtheid lijd, zijn mijn pijnlijke kruiswonden weer opengebloed... en ze zullen nooit voorgoed sluiten voordat geen mens meer dwaalt en lijdt.'

Ik keek achter mij om, menende dat ik Sótòns fijnlieve lachgeluid hoorde, maar hij was nog niet in het vertrek terug. Ik zeide, bedaard van schrik, wreed tegen de bloeder: 'Vertoon uw mooie kruiswonden aan wie gij wilt... maar eis van mij geen geloof, dat gij aan 't kruis geleden hebt. Ge hebt er zo genoten, een fijn, nerveus genot... weet U niet, dat marteling 't hoogste genot is? Weet ge dat niet?'

'Dát is mijn scherpste leed... zo'n blinde dwa-

ling... daar is geen helpen voor... mijn handen bloeden eraan.'

'En ook dat doet U vreugdevolle pijn... en de nonnen, die in de witte kloosters om uw rode beeltenissen knielen, die genieten daarvan op een háár eigen wijze... weet U dan niets van 't verband tussen liefde en wreedheid... en tussen religie en wreedheid?'

'Ik ken alleen het leed van de mensen... en ik lijd ervan.'

'Dan had Sótòn toch gelijk, dat u van een beminlijke middelmatigheid bent... en dat daarom zoveel mensen U vereren.'

Hij antwoordde niet op dit gesprek, en ik sloeg hem voort, met mijn verhonende woorden: 'En de dichters, die uw zogenaamd lijden bezingen, denkt U, dat die iets anders voelen dan genot om uw mooi-gekleurde dood? Ik ken er een... in Amsterdam... die heeft veelbewonderende verzen op U gemaakt... en die heeft de wanden van zijn woning volhangen met beeltenissen van U... dat geeft zijn lichaam voldoende bevrediging. En ik verzeker U, dat ge op die wijze nog door heel wat meer mensen wordt gebruikt... dat 's blijkbaar met geen van de drie geloften¹ in strijd...'

'Niet die woorden doen mij pijn... maar je dwaze dwaling doet mij pijn... ik vergeef je...'

1 armoede, kuisheid, gehoorzaamheid

‘Natuurlijk vergeeft ge mij... dat ’s uw beroep... verhef U daar maar niet zo op... ik verhef mij er toch óók niet op, dat ik niet-vergeef, nooit-niet... of-schoon dat laatste stellig beter van aard is...’

10

Hij stond op, en hij zeide: ‘Ik moet nu voort, en ik kan helaas niets voor je doen... ik geef je mijn vergiffenis en mijn innigste zegen.’

Hij naderde mij... hij strekte zijn handen, de bloeddende, over mijn hoofd. Ik haatte zijn liefdevolle humaniteit, terwijl ik afschuwelijk vreesde, dat hij mijn donkerlokkig hoofd, dat ik zó liefhad, met zijn luwe bloed vervuilen zou. Duizelig van haat greep ik mijn vingers rondom zijn polsen, en ik kreekte wildweg zijn rode handen naar beneden af, dat zij breukten in hun gewrichten. Hij kreunde van pijn, maar ik ontzag hem niet. Luwstromend bloedden zijn stigmata rapper voort onder krampgreep van mijn vingers.

‘Ik vergeef je... niet dit bloed, dat wegvloeit doet mij pijn... maar je dwaling doet mij pijn... hoe zal onze Vader je dit kunnen vergeven...’

Woede om zijn vergiffenis aarde mijn ogen rood; het bloed woei door mijn oren. Toen brak ik z’n stand wild neer... z’n armen ombuigend, z’n rug achterover rukkend, dat hij neerschokte, ellendig in het druipen van bloed. Ik dekte hem met de woede van mijn lenige lichaam, dat schokte over het zijne,

vernederde. En zo schond ik hem, met handen, die sloegen; met voeten, die betrapten; met rillende mond vol fijn-rovende tandjes, die vlees onder dunne-witte kleding grif opbitsten. Hij verweerde niet.

Daarna kwam over mij droefheid, moewheid, van deze wilde, woedende, gemeenschap. Mijn overspannen lichaam lag op 't zijne machteloos. Mijn ogen raakten stil-diepe blik der zijne, donkere, goedaardig. En ik haatte hem om zijn menslievendheid.

II

Nadat ik weder binnen mijn bewustzijn was gekomen, zag ik duistere-diepe ogen des Duivels in mijne nederblinken.

Hij had mijn lichaam dicht tegen het zijne geleid, zo dat ik zijns harten bloedslag voelde. Schuw keek ik over het vertrek. 'Nee', zeide Sótòn, 'hij is weg, en zijn vuil bloed is opgeruimd... wees maar rustig.'

'Hoef ik hem nooit meer te zien? Ik wil hem niet weerzien... ik haat hem zo.'

'Nee, Heleen, hij zal je nu wel met rust laten... niet omdat je hem zo geslagen hebt en gebeten... zijn beroep is eigenlijk in 't openbaar gemarteld te worden... maar zo apart vindt hij 't ook wel prettig... maar hij ziet wel, dat je mij toch trouw blijft... daar ben ik zo blijd om.'

'Eerst niet... toen ben ik trouweloos geweest...

weet u dat wel?

‘Ja, jongen, ik weet ’t wel... ik ben in verhouding met jullie gebleven... en ik was wel bang eerst... hij is zo gemakkelijk en zo middelmatig, en daarmee heeft hij zoveel invloed...’

‘Vroeger heb ik hem liefgehad...’

‘Zie je, Heleen, de mensen leven en denken in troepen... ze hebben vaderlanden... daar moet je allemaal buiten blijven... alleen leven en denken... alle vaderlanden verachten... niet mak zijn in ’t leven, en niet menslievend... dan zul je eens zien, wat een schoonheid of je vindt... weet je wel, jongen, dat jezelf alles wezen moet?’

Ik keek in zijn ogen, en luisterde-ná ’t genot zijner stem. Hij lachte. Rillende, snikkende wist ’k, dat mijn geluk kwam.

De Duivel boog zijn mond op mijn mond... hij kustte mij, en hij noemde mij: ‘lieveling’.

*DE BLOEMEN
EN DE BRIEF*

VOOR: GEORGES EEKHOUD

I

DE achtentwintigste maart, een donderdag, zou Henri van Neerijnen, die ik wel goed kende, gaan trouwen, terwijl hij mij had genodigd een der wettelijke getuigen te zijn, waartegen ik had gemeend geen bezwaren te moeten maken.

Er was over Henri's huwelijk door Amsterdam zeer veel gesproken. Want hij was van een opzienbarende werkwijze in letterkunde en in rechtswetenschap. Hij openbaarde niet vele geschriften, doch de weinige welbekende die waren aantrekkelijk door fijne felheid, gaaf en zonder genade. Zij werden niet vergeten wegens een zenuwzieke wreedheid.

Henri's wijze van leven was bijzonder. Hij bleef dikwijls lange tijd rustig, werkzaam aan geschoolde studie, zonder genegenheden voor andere mensen. Daarna kwamen deze fel en zeer snel. Zij waren dikwijls pathologisch van richting en zij waren altijd pathologisch van snelle, breekbare sterkte. Als één zijner genegenheden verbroken was, verdween hij zonder iemand te laten weten waarheen. Men begreep dan niet, waarvan hij leven kon, want een erfdeel had hij volstrekt niet, en Henri moest precies bestaan van wat hij met lessen en letterkundig werk te

winnen wist.

Iedermaal was hij na vele verdwijningen te Amsterdam wedergekomen.

2

Ook zijn aanstaande vrouw was te Amsterdam zeer bekend, waardoor de besprekingen omtrent hun singuliere huwelijk vermeerderd werden. Deze vrouw, die ik nooit zag, had een ruime praktijk als vrouwenarts. Zij was veel ouder dan Van Neerrijnen. Het was onbegrijpelijk, waarvoor zij dit huwelijk had aanvaard, welks onaangename besprekingen haar toch zeer in de praktijk hadden geschaad. Enige malen sprak Henri daarover, en hij zeide dan dergelijke dingen als volgen:

‘Ja, waarom Mary met mij trouwen wil, en betere mensen voor mij heeft afgewezen? Dat weet ’k niet... je weet, mijn letterkundig werk vindt ze ontzettend slecht, en de hele manier, waarop ik leef... dat weet je... en de mensen, waar ik van hou, die wil ze juist absoluut niet zien... je-zelf bijvoorbeeld niet... dan lijkt er niet veel genegenheid tussen ons... toch moet ze veel van mij houden, want er wordt heel wat gepraat...’

Mensen, die Van Neerrijnen niet genegen waren, zeiden, dat zijn huwelijk met deze dokter Mary Matthes een pure eigenbaat was. Want dat Henri's gevoelsleven geen huwbare genegenheid kende,

maar dat hij de valse last van dit huwelijk aanvaardde daar zijn aanstaande vrouw van betere geboorte was, en nog meer, omdat haar geldmiddelen hem een vlak en een makkelijk leven konden verschaffen.

Velen, die dokter Matthes beminden, familieleden en vriendinnen, hadden haar dit huwelijk met de loslevende artist diep en doordringend afgeraden, doch zij had hun waarschuwingen wel geweigerd.

3

Op die huwbare donderdag, de achtentwintigste maart, kreeg ik in de ontwakende morgen de volgende scherpe brief van Van Neerrijnen:

'Beste Heleen: een brief om je te melden, dat de plannen voor mijn huwelijk met Mary Matthes voor altijd verbroken zijn. Dat is niet haar handeling, doch het is wel mijn handeling. Over de ziele diepte daarvan kan ik je nog niets melden, maar het is mogelijk, dat dit later gebeurt. Let wel, dat niemand weet hoe deze breuk gekomen is, terwijl trouwens niemand daar de nerveuze finesse van gevoelen zou, behalve gij, mijn goede vriend.

Ik ga nu naar Parijs, vanwaaruit ik u mijn woning zal laten weten, zodra het mij aangenaam is, dat ge mij bezoeken komt. Dank voor al je goede daden. Heb het goed.

H. VAN NEERRIJNEN'

Na meer dan twee jaren schreef Henri mij deze brief, waarvan ik de fijne formatie van geen letter vergeet:

‘Waarde Heleen: mijn adres te Parijs is ogenblikkelijk: No 6 Rue Barye tussen de Rue Cardinet en de Rue Guyot bij het station Monceau van de Métro. Dus dat vind je nu wel.

Mijn verzoek is, of je bij me naar Parijs wilt komen. Ik heb hier vele goede dagen gehad, maar ik wil nu gauw verder gaan, zonder dat ik weten kan, wanneer ik je zal wederzien. Kom dus wel naar Parijs, nadat je mij dag en uur van je aankomst geschreven hebt. Ik wil op het ogenblik, dat ’k je vertellen zal, waarom ik mijn verhouding met Mary Matthes voor meer dan twee jaren heb verbroken.

De Uwe,
H. VAN NEERRIJNEN’

Nogal dadelijk na die brief begaf ik mij op de spoorweg naar Parijs.

Henri van Neerrijnen sprak tot mij als volgt:

‘Ik hield wel van Mary, waarachtig Heleen... natuurlijk op mijn manier, maar dat is ook de enige, die voor mij goed is... maar ik ben weggegaan om bloemen en om een brief, die ik de avond voor onze

trouwdag thuisvond... witte bloemen en een brief... die laat ik je lezen, en dan zul je eens verbaasd kijken...'

6

Daarna reikte Henri mij snelweg de volgende brief over, waarvan ik na zijn toestemming afschrift nam:

Amsterdam 27 maart 1904.

Waarde Van Neerrijnen, ter gelegenheid van de voltrekking van uw huwelijk wens ik u van heler harte geluk. Als huwelijksgeschenk moet¹ ik zeker niets geschikters te zenden dan deze witte bloemen, waarmede ik weet, dat gij ten zeerste verheugd zult wezen. Nu zijn ze ook werkelijk zeldzaam en kostbaar.

Doch sta mij toe nu ook enkele opmerkingen over uw aanstaand huwelijk te maken:

Het is een huwelijk gewoonweg uit baatzucht. Gij gevoelt voor uw aanstaande vrouw niet de minste genegenheid, omdat uw gevoelsleven daartoe niet in staat is. Maar uw aanstaande vrouw heeft uit haar werkzaamheden een zeer voldoende en vast inkomen, waarvan gij rustig medeleven wilt. Gij hebt u op een lage, ontaarde wijze bij haar ingedrongen, en het is alleen om haar stand en om de volkomen meerder-

1. weest?

heid van haar vermogen, dat gij haar huwen wilt. Dat is mijn mening, die de mening van velen in onze omgeving is.

Ik had u deze opmerkingen over uw huwelijk ook wel kunnen toezenden zonder al deze kostelijke bloemen, die ik u volstrekt niet gun, en zonder de welwillende aanhef, waarvan ik niets meen. Want ik haat u volkomen, omdat gij een hebzuchtige, huichelachtige schurk zijt. De puikbeste bloemen zend ik u om u blij te maken; daarvoor dient ook de vriendelijke aanhef van mijn brief. Als ge blijde zijt zullen mijn opmerkingen u des te treffender bezeren, en daar is het mij juist om te doen.

Gegroet huichelachtige en hebzuchtige schurk, schooier dat gij zijt. Ik hoop en ik vertrouw, dat het u bij voortdoring onwel moge gaan.

7

Verder bevatte de brief geen handtekening. Het schrift was van een zeer scherpe volmaaktheid. Terwijl ik verder op las, werden mijn ogen er diep door gegriefd. Van binnen voelden zij gespannen en uitgerekt, alsof met één gouden scherpe linie een gezicht op het netvlies getekend was geworden. Het was een knap hard gelaat, het ene zichtbaar oog fonkelde met felheid. Ik gevoelde mijn ogen opengespannen, alsof ik mij zeer over iets verbaasde. Ineens keek ik naar Henri:

‘Juist’, zei die zeer verheugd: ‘jij voelt ’t goed... net als ik met een gevoel van verbazing... of je voor de gek gehouden wordt... ik weet nog precies, hoe ik het gevoelde...’

Ik zat met de brief in een verlamde hand, verslagen, huiverend, maar Henri sprak er kalm verder over:

‘Dat is de vraag maar: wie heeft die brief geschreven... dat is de vraag... iemand van vreemde en verbijnde aard... en dan moet je het handschrift zien... dat brandt net in je ogen als vuur... stel, dat die brief getypt was of gewoon geschreven, dan had ik me d’r niets van aangetrokken, dan was ik gerust wel met Mary getrouwd... dat is het niet... maar het schrift van de brief, en dat ik absoluut niet kan nagaan, wie hem geschreven heeft, dat heeft mij dol gemaakt... dat is ’t en daarom ben ik weggegaan...’

Toen zei ik plotseling: ‘Mary Matthes zal ’m zelf geschreven hebben.’

En de ander, eenvoudig:

‘Nee, dat zal niet... als ik dat dacht, was ik niet weggegaan... maar die is zo fijn en wreed niet... ik weet beslist, dat niemand die brief kan hebben geschreven, en toch ligt hij hier... dat is ’t, wat mij duizelig maakt en dol...’

Daarna zat hij geruime tijd stil, en ik was ook stil.

'Henri', zeide ik, 'ben je dan waarachtig zó ongelukkig?'

En hij... hard en óók hatelijk:

'Ja, ik ben ongelukkig, omdat ik niet met Mary Matthes getrouwd ben, maar als ik wel met haar was getrouwd, dan was ik toch ook ongelukkig geweest, dus dát troost me al weer. Dáár, neem jij afschrift van die brief... je houdt van die dingen.'

*HET MONSTER
VAN CHINA.*

*VOOR DICK VAN AALST*¹

*AMO E IL SEGRETO MIO NON POSSO DIR*²

1 ons onbekend

2 in De Haans eigen vertaling: 'Ik heb lief en mijn geheim zal ik niet kunnen zeggen'. We hebben de herkomst van het citaat niet kunnen achterhalen.

HET MONSTER VAN CHINA

I

JOHN van Velzen was zowat zeven jaar geleden zonder vele geldmiddelen naar Oost-Azië gegaan, en nu was hij teruggekomen rijk aan geld en goederen.

Hij had mij dat geschreven, en mij tevens gevraagd of ik eens weder bij hem kwam om al zijn fijne eigendommen aan Chinees porselein en Japans lakwerk te zien.

Niet lang daarna ging ik naar Bloemendaal bij Haarlem, waar John alleen woonde in een witte villa, die ik wel van vroeger kende wegens haar bijzondere fraaiheid in ligging en bouw.

2

Wij zaten samen rustig in een ruime galerij met diep en open uitzicht naar het westen, waar het al avond werd. Op zeker ogenblik zag ik met pijn hoe oud en hoe afgefallen John geworden was. Hij sprak met een vale en toonloze stem, voortdurend over zichzelf, met soms enkele opzettelijke woorden over mij en mijn veranderlijke omstandigheden, uit beleefdheid.

'Heleen', zeide hij, 'ik ben rijk... ik heb veel geld

en veel mooie dingen, dat heb je allemaal gezien... maar het geeft me niets, kerel, niets... ik heb 'n hope-loze liefde, jong, en daar kan ik niet overheen komen... waarachtig niet.'

Hij had een spottende klank in zijn stem, en zijn ogen sneden open. Dus dat was een bui, zoals ik mij nu weer herinnerde, dat hij ook dikwijls had gehad in onze jonge jaren, toen wij veel samen verkeerden.

John zat nu weder zonder beweging en geluid, verslapt, als na overspannen passie.

'Waarachtig', gilte hij met een lach: 'ik heb je alles laten zien, nu wil ik je ook het voorwerp van mijn liefde laten zien... wacht, ik zal 't even halen, steek jij dan onderwijl de lampen op... ja?'

3

Ik was bang, toen hij weg was. Met rillende vrees, en die werd sterker naarmate John langer wegbleef. En hij bleef lang weg, wel een kwartier, geloof 'k, maar dat weet ik niet precies, want in mijn vrees had ik het weten van tijd en wijle verloren, zodat al de tijd bijzonder lang viel.

Eindelijk kwam John terug. Hij had een bruine doos, vóór zich uit, op zijn beide handen. Op het bovenvlak van die doos lag een los mensenhoofd, verschrikkelijk groot. Het hoofd was van Chinese vorm, met een bijzonder zware haarstaart. En het hoofd leefde.

Ik zag het met ongekennde angst, terwijl ik in mijn stoel verlamd nederlag, en ik dacht: ben ik gek geworden... of wat doet John van Velzen dan toch met mij?

Maar die zat volkomen rustig. Hij rookte met weinig beweging.

'Dát is het voorwerp van mijn liefde, Heleen... zo zegt men immers... het voorwerp mijner liefde', sprak hij langzaam en duidelijk.

'Maar wat is het... god, een enkel hoofd... ik word 'r ziek van... zeg 't toch, wat is dat voor een ding?'

4

'Dat is geen ding', zei John betogend, 'het is een Chinees van 'n jaar of twintig... kerel, dat 's toch zo'n rare Chinees, en zeldzaam óók, wat ik je brom... die is zijn gewicht in goud waard. En 't is niet 'n enkel hoofd, maar gerust 'n hele man... de rest is alleen wat klein gebleven... die zit verborgen in de doos...'

Ik walgde met een week, flauw gevoel in de diepte van mijn onderlijf. Het hoofd keek naar mij met donkere droeve ogen; de fijne mond lachte. Het sprak tegen John, taal, die ik niet verstond, en die ik niet bij verwantschap kende. De stem was diep, maar die martelde mij. John antwoordde, ook in vreemde taal. Mijn hoofd deed toen verschrikkelijk zeer, en ik kreunde.

'Kereltje', zei John verschrikt: 'ik wist niet, dat het je zó ontroeren zou... dan had ik het je niet laten¹... en zó erg is 't niet... wel mooi, en wreed en merkwaardig... maar ik dacht juist, dat je dat mooi vond... wacht, laat ik het maar liever even wegzetten... dan bedaar je wel wat... en dan zal ik je vertellen, hoe ik er aan gekomen ben...'

5

Daarna vertelde John, en ik brak zijn spreken geheel niet af: 'De Chinezen, Heleen, dat is heus wel 'n mooi volk... dat weten ze alleen maar in Europa niet, trouwens, daar weten ze de meeste dingen niet... enfin, dat hindert niet, maar gerust, ze zijn 't mooiste en 't meest verfijnde volk van de wereld. Hun strafstelsel vooral dat is prachtig, ken je de straf van de honderd wonden?... niet?... dan weten ze iemand honderd wonden te geven, allemaal even pijnlijk, maar je sterft er niet aan... en dan laten ze je weer lopen.

Goed; en 'n ander vermaak van de Chinezen, dat is het maken van monsters, kerel, daar zijn ze bar knap in. Die Chinees, die je net zag, dat is ook zo'n gemaakt monster... juist 'n heel zeldzaam.'

Hij vervolgde, vrolijk en opgewekt, nadat hij naar mij gekeken had: 'Juist, nou ben je Heleen weer, en je

I Lees: laten zien.

vindt 't nu toch wel weer leuk om te luisteren, niet-waar? Straks gaan we mijn Chinees nog eens zien... ja?

Enfin, zo'n monstermakerij, die duurt jaren... die van mijn monster is op z'n tweede jaar begonnen... en de meeste mislukken... die sterven, vóór dat ze klaar zijn, enfin, dat hindert niet, er zijn toch Chinezen genoeg, en de kinderen, die ze nodig hebben, die stelen ze. Weet je, hoe ze zo'n monster als 't mijne maken? Heel eenvoudig: toen dat nog een kleine jongen was, hebben ze zijn hele lichaam in een klem gezet, zodat het niet meer groeien kon, alleen het hoofd is er buiten gelaten, en dat is dus gewoon doorgegroeid... en nu is hij volwassen, hij is tweeëntwintig. Je ziet 't, Heleen 't is helemaal niet moeilijk... en ook niet wreed... pijn doet 't niet... alleen de meesten mislukken, zoals ik je al zei... die Chinees, waar ik hem van heb, die had 't wel met 'n dertig kinderen geprobeerd, en de mijne is de enige, die goed is geworden.

Dus je begrijpt, hoe kostbaar en hoe zeldzaam hij is.'

6

'Het is niet wreed', zeide John alsof ik hem tegenprak, terwijl ik immers had gezwegen, 'mij geeft hij een gevoel van schoonheid, en van genegenheid, en met andere mensen heb ik niets te maken... doet 'r

niet toe, vind je dat kalme geduld niet prachtig van zo'n Chinees om daar zo'n twintig jaar lang aan een monster te werken... want je moet het voederen en schoonhouden... alles; de meeste Chinezen doen 't voor 't geld, dat ze er voor krijgen op tentoonstellingen en zo; maar die Chinees, waar ik mijne van heb, die niet, die had geld genoeg... en hoe... maar die kweekte zijn monsters zelf, dat vond hij heerlijk... en hij had er heel wat... maar Hop-Ki, zo heet mijn mannetje, dat was de mooiste en de zeldzaamste, die mij het meest ontroerde. Daarom gaf Tjong-A-Fie hem mij ook... want, Heleen, die man hield op een ontzettende manier van mij, en ik ook van hem, daarom ben ik ook van hem weggegaan... enfin, daar wil ik niet eens met je over praten... ik heb het nu enkel over Hop-Ki, die is dubbel zeldzaam omdat hij zo verfijnd knap is. Dat heeft Tjong-A-Fie zelf gedaan; elke dag heeft die hem les gegeven, dat vond hij heerlijk... en nu is Hop-Ki heus knap genoeg. Het is wel grappig om zo'n enkel mensenhoofd te horen praten over Meng Tsz' en Lao Tsz', daar weet hij alles van. Hij leest vlot Chinees, en dat is toch moeilijk genoeg, en hij kan ook goed Engels... dat maakt hem allemaal dubbel zeldzaam... 't is misschien jammer, dat ik hem niet aan de geleerde wereld overdoe, maar ik hou hem liever voor mij alleen.'

John had op een toon uitgesproken alsof hij nu antwoorden van mij verwachtte, maar ik zweeg breekbaar van ontroering, zodat hij verder sprak, snel, driftig, fel:

‘Soms maakt het mij wanhopig dat hij hier is... want ik hou van hem... het doet er niet toe hoe... doet niet... ik moest een afschuw van 'm hebben, net als jij, toen ik hem hier binnenbracht... en dat maakt mij ellendig over mij zelf. Maar meestal vind ik het heerlijk bij hem te zijn en hem voor te lezen. Maar eenmaal heb ik hem willen vermoorden... toen stond ik voor hem met 'n revolver... want ik wou, dat hij dood was, omdat ik van dat gevoel van genegenheid voor hem afwil... maar, Heleen snap je dat... hij wou nog zo graag leven... 't is maar wat je leven noemt... en toen gilde hij zo; dat was ontzettend, zoals hij gilde... en toen liet ik 't... stom...

Maar je begrijpt in wat voor angst hij nu leeft... hij is totaal hulpeloos, weg kan hij niet... er is niemand, die hem helpen kan... ja, nu is 't rustig, maar als ik weer voel, dat ik hem zo genegen ben, dan sla ik zijn hoofd stuk, gewoonweg.’

Hij zuchtte en hij zweeg, want hij was uitgesproken:

‘Wil je mee naar hem kijken? Hij staat binnen te

lezen... kom maar gerust... het is werkelijk wel belangrijk... ja, je moet rustig wezen, en je niet overstuur laten maken, door iets dat niets is.'

Toen wij in de binnenkamer kwamen stond het fraaie kistje van het monster op een tafel onder het licht van een gele lamp. Het hoofd was monsterlijk groot in die schijn. De ogen had hij open en starend naar verre dingen. Een lang en breed Chinees geschreven schrift stond voor zijn ogen open.

Hop-Ki keek op nadat wij waren gekomen, en John sprak tegen hem eerst Chinees en toen ook Engels, waarin ik medesprak. Wij bleven eerst rustig wel een uur in zijn gezelschap, dat mij nu aangenaam vermaakte, zonder ontroering en afkeer. Hop-Ki sprak vaardig en fijn over de oude Chinese letterkunde en de hedendaagse Engelse, waarin John hem klaarblijkelijk voldoende onderwezen had. Want hij kende Hubert Crackanthorpe en E. Dowson, terwijl John hem echter niet met Oscar Wilde had bekend gemaakt.

Maar nu zat John mismoedig stil, met zijn hoofd in zijn linkerhand geleund. Hij sprak de laatste tijd geen woord meer mede. Het vlees onder zijn doffe en donkere ogen trok van pijn, en het rode noodzweet brak hem uit. Hij was ziek, en hij stond naast de tafel, waarop Hop-Ki was geplaatst.

John legde zijn handen rondom dat grote hoofd, daarna kortaf draaide hij de week-dunne nekwervels om, die kreunden.

Hij had Hop-Ki vermoord.

*OVER EEN BLAUWE
EN EEN RODE
DIAMANT*

VOOR DE DICHTER ALFRED DOUGLAS

I

HET was winter, met veel sneeuw en vaste vorst, die de sneeuw van de pleinen en van de straten van de stad lang goed hield, zonder verderf. Vóór het naar huis gaan, bij meester Van Neerrijnen vandaan, bekeek ik de witte nacht. Het was laat, want ik was lange tijd bij Nico gebleven, want wij hadden gesproken over onze samenleving en over ons geluk, alsof wij daarvan iets geloofden. Maar nu moest ik wel gaan, omdat ik niet langer in onze verfijnde, breekbare toestand blijven durfde.

Van Neerrijnen bracht me mijn kledingstukken voor de winter, en daarbij was een fijne gevormde muts van wit bont, dat zo mooi was, alsof het wel leefde. Het bont was alleen zo mooi, wanneer de bonten dieren gedood werden in de witte nachten van hun liefde, en omdat ik zo iets wist, droeg ik die muts altijd met zeer veel genoegen.

Maar, toen Nico van Neerrijnen en ik de laatste tijd te Parijs waren geweest, was mij het fijne genoegen van de bonten muts zo ongeveer bedorven door twee diamanten, één in het rood en één in het blauw, die ik in een winkel van juwelen in de Rue de Rivoli had gezien. Zodra ik die twee diamanten had gezien,

kreeg ik, dadelijk volkomen en vast, de begeerte hen samen te laten vatten in een stuk louter goud, en ze dan vóór op mijn witte muts te dragen, zoals een vorst van Perzië een waterwitte diamant droeg op een zwarte en fijngekroesde muts, toen ik hem voor vele jaren intocht zag houden met rijtuigen en ruiters, hóóg langs de Dam te Zaandam.

2

De begeerte naar die twee zéér sierlijke diamanten martelde mij zonder veel rust. Ik had het dadelijk voor onmogelijk verklaard, dat ik ze aankopen kon, want wij hadden daarvoor geen geld genoeg; men vroeg mij voor die twee edele stenen rondom negenduizend gulden. Dus ik leed onder onze armoede met gevoel, alsof ik doorlopend, zonder uitstel, lichamelijk zieker werd gemaakt. Daarna wilde ik niets meer aannemen van hetgeen Parijs ons aan weelde en schat geven kon.

Vloekend, verwilderd, als een krankzinnige fijne polderjongen, eiste ik van Nico een snelle terugreis naar Holland. Stil en gewillig voldeed hij toen aan mijn bar verlangen. Hij troostte mij dóór en dóór met sterke stem. Ook deed hij voor mij de belofte, dat hij zuinig genoeg leven zou en alle geldgevende rechtszaken aanvaarden, waartoe zijn helder, maar berucht, rechtskundig verstand gelegenheid zag, zonder gevaar. Niettemin konden die rechtszaken

bevuild genoeg zijn. En wellicht kon hij die twee verschrikkelijke diamanten dan voor mij inkopen.

In de witte, met sneeuw verlichte nacht, terwijl ik immers een verfijnde en breekbare toestand beleefde, kreeg het hulpeloze verlangen naar die dure diamanten mij beet, zodat schaduw van smart krampachtig mijn ogen verduisterde. Van Neerijnen zag het verschrikkelijk, en toen zeide hij: 'Maar mijn jongen, wat gebeurt er met je ogen?'

Ik antwoordde, dat die felle verandering voorviel, omdat ik aan de diamanten dacht van Parijs, en die gedachte havende mij, hulpeloos en hopeloos. Daarna ging ik naar mijn eigen woning, en ik liep nietig over de sneeuwen pleinen, terwijl de nacht hoog en vastgebouwd boven de stad stilstond.

3

Na enige tijd was Bertho Robbers, dat was een onzer beste bekenden, jarig. En die had daarom voor een ganse vriendenkring, een zeer ruime feestavond om uit te vieren, aangericht. Met de mannen, die daar en toen aanwezig waren, was Nico tot op onze tijd steeds in goede stemming geweest, maar doordat ik in zijn leven opkwam, had hij de anderen losgelaten. Zij waren hem daardoor niet ongenegen, doch zij waren mij daardoor wel ongenegen, en hun ongenegenheid uitte zich telkens in fijne nochtans wondende woorden, die soms scholden. Nadat ik binnenge-

komen was, zag ik Nico nog niet, en ik wist dadelijk, dat nu wel een dezer daaromtrent iets vinnigs zeggen zou.

Godert van Rossum zeide het: 'Nee, Heleen, je man is er nog niet.' Zijn stem was zeer vriendelijk en eenvoudigweg zonder belediging, bedroefd, alsof een smartelijke tijding hem wel enigszins leed deed. Ik was toen woedend, maar ik wist toen niets om daartegenin te zeggen. Bertho, de jarige gastheer, zeide: 'Heleen, ik heb een boodschap van Niek gekregen, dat hij wat later kwam, omdat hij eerst nog iemand spreken moest. Het was voor een zeer gemakkelijke zaak, liet hij weten, en ik moest vooral niet vergeten je te zeggen, dat hij er wel negenduizend gulden aan verdienen zou.'

Negenduizend gulden was het onbereikbare bedrag, dat ik voor de rode en de blauwe diamant nodig had, en waarvoor Nico nu blijkbaar bezig was, om het te bemachtigen. Ik was verheugd.

Ik dronk nu snel veel anisette en ook wijn op elkander, om spoedig op een bijzondere wijze dronken te zijn, om geen afkeer te gevoelen van de dronkenschap van de anderen.

4

Het was laat in het nachtelijk uur toen Nico bij ons anderen kwam, waarvan enigen reeds vrijwel dronken waren.

‘Zo’, zeide hij eenvoudig en vriendelijk, ‘die zijn ook al ver heen... enfin, ik haal ze nog wel in, eer het morgenochtend is... toe De With, tap jij even... drink je zelf niet?’

‘Nee’, zeide Willy de With ernstig, ‘ik ben geheelonthouder.’

Nico beantwoordde hem voorkomend: ‘Zo, dat is verstandig van je... ik drink tegenwoordig verbazend veel... en Heleen ook; dat is verstandig van ons, want we hebben dat nodig.’

Willy de With keek verbazend, met zijn stille ogen open, toen toornig, maar Nico sprak tegen ons allen anderen in het algemeen, met ernstige, pleitende stem: ‘Mensen, zo dronken, zo nuchter, als anderszins, nu wil ik jullui het onstichtelijke verhaal vertellen, hoe ik vanavond inenen negen mille heb verdiend, zonder pleidooi, en zonder conclusies... ja zeker.’

‘Vertel maar op, jij’, riep Godert van Rossum in vijandige dronkenschap. ‘Maar niet liegen’, riep hij toen, alsof hij tegengesproken werd, ‘niet liegen... de waarheid en niets dan de waarheid... dat is de eed, en daaraan moet men zich beslist houden.’

Zijn stem reutelde mompelende uit. Nico keek naar hem met droefenis en hij zeide, zó, dat het mij ontroerde: ‘Van Rossum drinkt... dat is niet goed voor hem... overigens weet iedereen dat ik nooit meer lieg dan nodig is, want dat vind ik immoreel.’

Nico begon dan toen zijn vertelling. Hij had, gelijk bekend was, een uitmuntende kwaliteit van te vertellen, en zijn zeer goed verzorgde stem behaagde het gehele gezelschap mannen. En hij verhaalde ons het volgende:

‘Geen namen noemen... dat doe ik niet, want gerust, Amsterdam is geen grote stad... en de namen hinderen niet... het is toch waar gebeurd. Verleden week maandag toen kwam er een jonge man bij me, niet op het spreekuur en helemaal vervaard, z'n ogen waren precies zo ziek of hij voor dinsdag nog dood moest... enfin, dat was zijn plan dan ook, als ik hem niet helpen kon... hij zat er in, want met eigen-gok had hij hopen en hopen geld naar Amerika gebracht... 'n vijftig mille, en daarvan had hij er dertig uit de kas van de bank geleend, waar hij kassier was... geleend, zie je, om 't later terug te geven... welja, op-hoop-van-zegen, zo heette de schuit van die schipper ook, en die zonk als een baksteen... trouwens, dat zijn mijn zaken niet. Ik vroeg die jonge man dus, wat hij wenste. Ja, dat ik hem helpen zou. Ik zei natuurlijk, dat ik niet in de wereld was, om hem of andere gokspelers te helpen, maar om geld te verdienen, om een eigen graf te kunnen kopen. Een beetje spits was ik wel, maar dat komt, omdat we te veel absint drinken tegenwoordig. Ik vroeg die man in zware nood, of hij nog wat geld voor me

had, dan zou ik bij de mensen van de bank zien, wat ik voor hem kon doen. Toen begon hij te jammeren en te smeken, dat hij zijn laatste geld er voor over had, en dat hij al zijns levens dagen als een slaaf voor die bank werken wou, om maar uit de gevangenis te blijven, en al zo meer van dat moois. Ik dacht: die man is buitengewoon dom, of hij is buitengewoon slim, dat is mij alletwee even sympathiek. En toen zeide ik vriendelijk genoeg: "Maar mijnheer, uw zaak is zo eenvoudig als: twee maal twee is vier, wat trouwens niet waar is... werkelijk, als ik u was, dan nam ik er nog zoveel geld bij, als ik maar nemen kon, en ik probeerde weg te komen... dat is de beste raad, die ik u geven kan... en anders weet ik niets voor u."

Nee, zei die man, die of buitengewoon dom of buitengewoon slim was, dat deed hij vast niet, en hij begreep niet, hoe een rechtskundige hem zoiets aanraden kon. Dat vorige geld, dat had hij uit de kas genomen, altijd om gaten te stoppen... en met hoop, dat hij alles ineens teruggeven kon, als de grote slag goed uitviel... dan had de bank geen dollarcentschade gehad... hij had klap op klap gehad... en hij zag 't wel, hij zat er in... daar hielp nu niets meer aan... hij gaf het op... en nu hij er ineens over dacht, begreep hij niet meer, wat hij eigenlijk bij mij was komen doen. "Nee, mijnheer Van Neerijnen", zei die bijzondere man toen enigszins scherp: "voor wat ik gedaan heb daar zal ik voor boeten, maar moedwillig nu nog zoveel te stelen, als ik maar beetkrijgen kan,

daar komt mijn geweten toch tegen op... dat doe ik niet..."

Nico zweeg, en toen verhaalde hij vervolgens met zijn diepdroeve en ook fijne, medelijdende stem: 'Die man had een geweten en zulke mensen zijn hopeloos weg... ik ben blij, dat ik er geen heb, en dat zei ik die gewetensvolle man dan ook ronduit, want mijn geweten gebiedt mij de dingen altijd ronduit te zeggen. "Mijnheer", zei ik aldus: "ik vind uw opvattingen uitmuntend... trouwens ik vind alle opvattingen uitmuntend, en als jurist waardeer ik het natuurlijk ten zeerste, dat u wel dertig mille stelen wilt, maar niet zestig of honderd... maar dat u 'n geweten hebt, dat is ellendig, dat is in staat om de beste zaak hopeloos te maken... nee, nu zie ik geen kans, u te helpen." Hij keek naar mij met starende, breekbare ogen. Ik sprak beleefd tegen hem, want ik ben altijd beleefd tegen de mensen, zolang ze geld hebben en niet in de gevangenis zitten. "Gerust", zeide ik, "gaat u maar de cel in, maar vergeet u niet mij te betalen... ik kan u niet helpen."

Toen ik dat gezegd had viel die zeer-bijzondere man snikkend in mijn armen... dat 's verregaand, maar daar houd ik van... en ik had het zelf uitgelokt. Hij snikte zó en hij kreunde, dat hij kapot ging, en dat hij zich van kant wou maken, en dat hij dat niet durfde. Ik voelde zijn hart op mijn hart kloppen... hij kermde zó, dat ik bang was, dat Fidel wakker werd, en als die eenmaal wakker is, dan slaapt hij niet weer

in. Dus ik snauwde hem toe: "Dat kermen en dat huilen dat moet uit zijn... wees stil zeg ik... ik krijg daar net een inval, een goede inval, waarbij ik er ook nog een slaatje uitsla, en dat heb ik juist nodig. Luister nou, en val mij niet eenmaal in de rede, want dan is alles uit tussen ons. U hebt er geen bezwaar in gezien dertigduizend gulden van uw bank te lenen, leen er nu nog vijftigduizend bij, en breng die mij. Als mijn plan mislukt, dan krijgt de bank die geleende vijftig mille terug, en dan gaat u de gevangenis in. Maar als mijn plan gelukt dan krijgt de bank van die vijftigduizend er veertig terug, maar dan gaat u vrij uit. Nee... niet praten meer... kiezen of delen, u moet het zelf weten... u moet niet meer praten maar mij één-tachtig betalen, en heengaan. Mijn hond wordt wakker van u... en ik heb geen tijd, want ik wil vanavond nog dronken worden, vóór ik naar bed ga... slaap wel."

6

Nadat Nico nu eenmaal zó ver met zijn verhaal gevorderd was, hield hij beslist daarmede op, en hij zei droevig: 'Geef mij toch wat veel wijn, Bertho, ik voel mij zo ziek als ik nuchter ben, en ik kan vanavond maar niet dronken worden... en laat Van Rossum toch niet zoveel drinken; het is niet goed.'

Hij dronk eerst veel van vele sterke soorten wijn, maar dat verslaptte Van Neerrijnen die avond niet,

want zijn stem was vreemd-sterk, gemaakt van wijnrood metaal, dat klonk goed. Hij verhaalde het tweede deel van zijn bedrijf: 'Die vijftigduizend, die heeft hij mij gebracht... het is zéér verstandig en ook enigszins gewetensvol een advocaat te vertrouwen. En met veertig mille ben ik drie avonden geleden naar de hoofddirecteur van die bank gegaan, en die heb ik precies de waarheid verteld, want als het niet nodig is, lieg ik nooit. Ik heb die man op leeftijd met droeve stem verteld, dat één van de hoofdambtenaren van de bank tachtig mille vervreemd had, en dat het dus zeer wel billijk was, wanneer zulk een grote dief na enige openbare terechtzittingen in een cel vastraakte. Ook zeide ik, dat de nette familie zéér tegen de krenkende publiciteit van deze terechtstelling opzag, en dat de bloedverwanten van die dief daarom een uiterst mogelijk bedrag hadden samengebracht, waarmede zij deze onaangename zaak wel wilden afsluiten. Dat uiterste bedrag was veertigduizend gulden. Ik zeide, dat het zéér droevig was tegenwoordig, dat men niemand meer met geld vertrouwen kon, maar slechts bij een pot gesmolten lood. Daarna maakte ik mijn stem verscherpt, en ik zeide tegen de hoofddirecteur van die bank: "Ten slotte is de zaak zó en niet anders; van de dief zelf is niets te halen, en als u hem aan de politie overgeeft, dan doet de familie ook niets. Maar als u de man een bewijs geeft van goede dienst en eerlijk ontslag, dan zal ik u de veertigduizend gulden van de familie ge-

ven... en verder moet u 't zelf in overleg met de andere heren maar weten."

De heren hebben toen maar het beste deel gekozen, zij hebben de dief een bewijs gegeven van eervol ontslag en eerlijke dienst, en daarvoor hebben de heren dan ook hun eigen veertig mille terug gekregen. Van hun overige tienduizend heb ik er duizend aan mijn arme klant gegeven, om een rustkuur te doen, want hij was de laatste tijd onbegrijpelijk onrustig geweest, en negenduizend heb ik voor mij zelf gehouden, omdat ik die nodig had. Zie je, vanavond laat is de zaak na uren van gepraat eerst goed en wel beslist... het was soms heel lastig, doordat die bankdirectie er beginselen van eerlijkheid op na hield... ja, dat is om wanhopig te worden... ik houd nu eenmaal niet van beginselen en van eerlijkheid. Tenslotte hebben ze dan toch toegegeven onder het motto: wij willen niemands maatschappelijke val. Ja, dat is nobel... ik ben gewoonweg verliefd op noblesse, die veertig mille opbrengt.'

7

Toen Nico zijn vertelling had voltooid, juichten de meesten van ons anderen hem luid en vrolijk toe. Ik was verheugd en dof van vreugde, want ik had zeer wel begrepen, dat de negen duizenden dienen zouden, om twee diamanten voor mij te kopen, die ik op mijn witte muts dragen zou, zoals een vorst van Per-

zië een waterwitte diamant droeg op een zwarte en fijngekroesde muts, toen ik hem voor vele jaren in-tocht zag houden, met rijtuigen en ruiters, hoog langs de Dam te Zaandam. Ik zag die hoge optocht, en ik verheugde mij verheven. Dan schokte ik schrikkend, toen Willy de With hard en kort tot Nico snauwde:

‘Maar ik vind het dan toch een gemene streek... ’n gemene streek.’

Hij kreunde. Nico keek hem aan met verwondering, en hij zeide vriendelijk genoeg: ‘Maar dat is nu toch niet ter zake dienende, de zaak is alleen, dat ik ze nodig had, en ze zonder gevaar krijgen kon.’

‘Wat doe je er mee’, kreunde De With, die blijkbaar Nico genegen was.

‘O, niets bijzonders, ik koop er precies twee diamanten voor, die Heleen beslist hebben moet om gerust in zijn leven zijn... dat is alles.’

Toen zeide hij tegen mij: ‘Ga je mee kopen, Heleen?’

Wij verlieten samen het gezelschap mannen en wij reisden weg naar Parijs, waar wij de diamanten in rood en blauw kochten, die mij zo zeer bekoorden.

DE
LUPUSLIJDER

DE LUPUSLIJDER

I

NA de droom werd 'k dadelijk wakker gemaakt en ik zag, dat het binnen en buiten nog niet dagelicht was, ofschoon ik in mijn droom een diepe dag van licht had gezien. In mijn ogen zweefde licht voorals nog na, gevormd in rode, gele en violet-donkerblauwe ballen, alsof ik tegen de open en blote dagzon had aangestaard. Maar het koele duister kalmeerde de lichtgevende warmte van mijn ogen, en toen die stil geworden waren, probeerde ik weder bewust te denken over mijn dromenschoonheid, doch dat kon ik precies niet meer. Wel meende ik, maar uiteraard toch zonder bestemde zekerheid, dat ik als hier volgt had gedroomd: 'Ik woonde in een stad met muren en poorten van grijsachtig en witachtig porselein. Die stad was gelijk ik mij in mijn jongensjaren de Zuid-chinese woonplaats Nanking had voorgesteld, en het porselein der poorten was fraaier dan het hooggeachte van twee Chinese offervaatjes, in mijn bezit. Hoewel ik in de stad woonde bewonderde ik de ivoorporseleinen poort, waaronder ik nu uitliep, alsof ik die vroegertijds niet hadde gekend. Onder de poort zat een zeer verouderde vrouw, die fruit verkocht. Zij was beslist nog ouder dan zogenaamde Po-

moon¹, een bejaarde weduwe, die dagelijks vruchten aan onze woning verhandelt, en wier naam ik niet weet. Van de oude vrouw onder de porseleinen poort kocht ik vele en verschillende vruchten, zó vele, dat ik dacht, dat ik ze niet dragen kon. Maar ik droeg ze toch, en toen kwam ik uit de ivoor-porseleinen poort op een wijd veld, waar vele vierkante akkers met gekweekte sierbloemen waren, zoals tulpen, rozen, krokussen, maar ook en vooral, grillige standelkruiden².

De lucht was zonder damp, en diep van afgrond, en zo blauw als het bloemblad van blauwe tulpen en rozen, maar die zijn er niet. Er was geen zon, maar er was wel ontroerend zonnelicht.

2

Tussen twee tulpentuinen was een smaller zijpad, en langs dat smallere zijpad kwam een jongeman, die ik op de voorname weg ontmoette. Toen ik hem goed en lachend in zijn ogen zag, herkende ik hem, terwijl ik wist, dat ik hem nooit had gezien. Ik zag ook, dat hij mij herkende, zonder mij vroeger te hebben gekend. Wij ontroerden elkander dus zeer.

Daarna zaten wij samen op een bank tussen de tulpen. Hij at van de vele en de verschillende vruchten,

1 Pomona: godin van ooft en tuin

2 soort orchideeën

die ik van de verouderde vrouw onder de ivoor-porseleinen poort had gekocht, en ik was zeer gelukkig. Ook bezag ik nu zijn gelaat, en dat het van een bijzondere schoonheid was. Bijzonder was de mond als van een meisje, en de ogen waren grauwend, terwijl zijn keel zonder manbare ontwikkeling was. Wij spraken nogal veel en met ontroerde stemmen; maar het enige, dat ik mij na het ontwaken woordelijk herinnerde waren zijn uiterste woorden: "Wat ben je lief... wat ben je lief". Toen hij deze vier woorden voor de tweede maal zeide, raakte hij mijn achterhoofd met zijn ronde hand aan.'

Daarna was ik wakker gemaakt met bonte lichten in mijn ogen, en vreugde genoeg in mijn hart. In de loop van de nacht bedacht ik nog viermaal aandachtig die droom. Toen dacht ik, dat dit alles verschijnen ener schonere werkelijkheid was, en ik twijfelde niet, maar ik had wel vertrouwen.

3

Dromen zijn bedrog. Zó ver ben ik nu ook wel om dat te weten, want ik heb vele en ook schone dromen medegemaakt, gaaf en glanzend van werkelijkheid, en die later blijikbaar gemaakt waren van bedrog. Maar de bovenbeschreven bloeiende droom bedroog mij niet, want die liet mij een kleurige schoonheid achter welke zich echter later op een ontzettende wijze ontwikkelde.

Toen ik voorgoed in het dagelijks leven was wakker geworden bleef ik het gezicht van de jonge man zien, met de vlakke keel, met de meisjesmond, en met de ogen, blauw en grauw. Maar ik zag het op een bijzondere wijze; fijn gekleurd en op een dun en zwart achtervlak. Mijn gezichtsveld werd door het portret niet bedekt, zodat ik alle dagelijkse dingen op een wijze zonder afwijking zag, en toch in dezelfde tijd het eigenaardige portret beschouwde. Dat was niet altijd aanwezig, terwijl zijn verschijnen en verdwijnen buiten mijn wilsvermogen viel. De tijden dat het portret zichtbaar was, en de tijden gedurende welke het onmogelijk zichtbaar was, waren uiterst verschillend van duur. Ook waren zij op een zeer onregelmatige manier door nachten, dagen, maanden en seizoenen verspreid.

Dat stelde ik eerst later en langzaam vast. De werkelijke voortdurendheid van dit singuliere gezichtsbeeld gaf mij twee verschillende gewaarwordingen. Ten eerste een van vreugde, omdat de jonge man zo volkomen schoon aan mij verscheen, en ten tweede een van verdriet, omdat mijn schoonheid geestelijk afwijkend was. Maar doordat de eerste verreweg de sterkere was, genoot ik toch, wanneer de jonge man voor mij aanwezig was. Wanneer hij verdween had ik duidelijk leed, verlangen, en angst, dat hij voor eeuwig en altijd verdwenen bleef.

Eenmaal, en het was op een achterdag met fijne zon, zat ik stil in ontroering verzonken voor de schoonheid van mijn verschijning. Het hierbovengenoemde tweede gevoel, dat van verdriet, omdat mijn schoonheid geestelijk afwijkend was, had ik niet meer. Nu dacht 'k juist bewonderend: 'wat zijn de vormen van zijn gezicht onberispelijk, en wat is zijn huid gaaf van oppervlakte en van kleuren', toen ik zag, dat de huid op de neus rood opgekleurd was, en branderig. Dat hinderde mij, niet omdat ik ernstig, sterk, en inwendig verderf vreesde, maar omdat dit rood volkomen schoonheid schond.

Na die hinderlijke waarneming bleef de verschijning enige dagen, zonder dat de volkomen finesse van kleur zich herstelde, zodat ik blijde was, toen de jonge man uit mijn wonderlijk leven verdween. Hij bleef lang weg, ditmaal, maar nadat hij weder aan mij verschenen was, zag ik dadelijk, dat de schending van dit geliefde gelaat stelliger was geworden. Boven de aangezichtshuid verhieven zich talrijke knopjes van wild en vreselijk wangewas, glad, spannend, glanzend en ook rood. Voortdurende uren keek ik daarnaar, doch met minderwordend leed, omdat ik op spoedige en gehele genezing vertrouwde.

Maar na lange afwezigheid kende ik, met een dofte slag, die de hersenen in mijn hoofd gek maakte, de

pesterige teistering van hem. Hij leed aan verderge-
vorderde lupus, die voortging.

5

Toen ik dat wist kwamen dagen van ontzettende
gekheid. Het schone hoofd zag ik voortdurend op de
mij eigen en fijne wijze, met de blauwe, grauwe ogen
starend, strak boven rode vernietiging van lippen,
wangen en van de neus.

Ik wilde het hoofd weghebben, 's nachts sloeg ik
er naar met woeste handen, maar ik kon het niet be-
reiken, evenmin als een schaduw. Gedurende al de
dagen kon ik geen enkele werkzaamheid meer ver-
richten, en gedurende vele nachten lag ik langwijlig
slapeloos, met mijn dof hoofd en met ogen, die
splinterend brandden van licht. Mijn slapen was
slap, zonder rust, vol schotse en scheve dromen over
gele tulpentuinen, die vol met diep-gedeerde lupus-
lijders liepen. Een enkele maal sliep en droomde ik
met ruste en schoonheid. Maar bij stormachtige
buien kregen walging en angst mij zo bar beet, dat ik
rondom mijzelf wentelend op de bedstede gesmakt
werd.

6

De scherpte mijner aanvallen verminderde in de tijd
van de maanden en der jaren, dat deze vreselijke en

aan mij verschenen ziekte duurde. Er kwam weder kalmte, waarin ik het langzame wroetende werken der ziekte zag, met droefheid en ook met gelatenheid.

De neus, waarin de ziekte begonnen was, werd met een vergrotende en wilde woekering aangedaan, die zich over de fijne wangen uitbreidde. Het viel mij op, dat de verdorven neus op het lichaam van een vogel geleeek, terwijl dan de vlekken op de wangen twee uitvlerkende vleugels waren. En die vergelijking was daarom zo juist, omdat de wangenschennende vlekken zo vleugelvormig en zo gelijkvormig waren.

In het verlopen van die door en door bedroefde, maar ook gelaten tijden werd de ziekte wel behandeld, maar die behandeling had geen stilstandbrennende, laat staan dan genezende gevolgen.

Op een dag was de door en door verwoekerde neus verdwenen, die was blijkbaar door een geneeskundige weggenomen. Het gezicht, dat mij zo schoon bekomen was in dromen van rozen en tulpen, werd daarna van een hartverscheurende verschrikkelijkheid, welke ik noch ongestoord verdragen en niet verlaten kon. In plaats van de neus was een duivels, duister gat, zwart als de hel, met ruwe en rode randen.

Het gezicht van deze ontstellende lijder wijzigde door deze wilde, woekerende, rode ziekte, want het verloor zijn fijnheid van kleur. De mensen meden deze lijder en deze lijder meed de mensen en straten, zodat hij, weinig of nooit meer buiten woningen komende, in zijn gezicht, waar dat niet rood gehavend was, een vuilachtige huiskleur kreeg.

Zijn ogen werden schuw, vol donkere en zwaar-moedige schaduwen, die door geen levenslicht meer opgehelderd werden.

Toen het diep beledigde aangezicht in deze schrik-uitbarende toestand gekomen was, droomde ik een nacht van hem, precies zoals ik dit, jaren en dagen geleden, ten eerste had gedaan. Die tweede droom had dezelfde ivoor-porseleinen bloemen, geuren en kleuren als de eerste. Ook hoorde ik wederom de woorden: 'wat ben je lief... wat ben je lief' met sidderend gevoel, alsof een man mij over mijn achterhoofd streelde.

Nadat ik wakker was geworden kostte het mij vrijwel veel moeite vóór en aler ik mij verschrikkelijk goed had voorgesteld, dat er tussen die twee schone dromen eeuwig veel jaren verliepen van langzame, wroetende lupus. Toen ik het mij verschrikkelijk goed had voorgesteld, gevoelde ik met een trillend lichaam, hoe schoon het gelaat was geweest en hoe lelijk het was geworden. Mijn genegenheid

voor hem was groot. En ik besloot de gehele wereld door te zoeken, en daarmee niet te eindigen, tenzij ik hem gevonden had. Dan wilde ik hem van onze verhouding verhalen en verder een goed, gewillig dienaar voor hem zijn, wiens leven geheel aan zijn verminkt bestaan wordt toegewijd. Nadat ik dit besluit aangenomen had, gevoelde ik beslist, dat ik het volbrengen zou ook. Het was voor mij alsof ik mij reeds lange tijd geleden had voorgenomen op dit bezoek, dat zo groot als de wereld was, te gaan, maar in dezelfde tijd verbaasde het mij zeer, dat ik daar niet eenmaal eerder aan had gedacht.

8

Het spoorloze zoeken naar de lijder aan lupus was voor mij een hard geval. Want na vele jaren van snel en ook fel zwerven was ik vrij gegoed weder in Holland en in Haarlem komen wonen. En nu echter moest ik mijn bestaan, mijn geld en mijn goederen onvast maken, om hem te zoeken, die ik maar zeer lief had. Welke weg langs moest ik nagaan?

Op de dag, dat ik besloten had rond te reizen, bekeek ik het schrille gezicht scherp volgens de regelen van de volkenkundige wetenschap, om te zien óf, en zo ja welke, rasaardige vormen, maten en lijnen het had. Om te weten onder welke volken ik hem enigszins zoeken moest. Maar daar leerde ik weinig van. Wel meende ik, dat hij niet tot een van de Romaanse

volken van Europa behoorde, omdat zijn ogen niet zwart waren, doch zij waren wel blauw en grauw.

Nadat ik mijn leven van Holland en van Haarlem had losgemaakt reisde ik af naar Kopenhagen, waar in die tijd zich vele lijdens aan lupus rondom een geneesinrichting van heer N. Finsen¹ bevonden. Het was na de herfst en vóór de winter dat ik reisde. Het noorden van Europa was vol donkere en onheilspellende stormen, die het zeevlak stuksloegen, zodat de schepen struikelden op felle vaart, en dan dikwijls niet weder opstonden. Vóór wij de Deense stad hadden bereikt was ik reeds zielziek geworden, en machteloos zodat ik het gevoel van genegenheid voor de lupuslijder niet behouden kon. Het ontviel mij, en daardoor betwijfelde ik voor het eerst na vele jaren aan de werkelijkheid van zijn bestaan. Zijn visioen zag ik in lange tijden niet. Nu reisde ik alweer naar het zuiden terug, terwijl ik in het leven van mijn gevoelens er zeer duidelijk drie onderscheidde:

Ten eerste verbazing dat ik die lupusman wel ooit zo genegen was geweest, dat ik voor hem mijn gematigd leven uit Holland en uit Haarlem had losgemaakt.

Ten tweede verheugenis des harten, dat ik die

1 Niels Finsen richtte in 1895 het Finsen Medisch Lichtinstituut te Kopenhagen op. In 1903 kreeg hij de Nobelprijs voor geneeskunde, speciaal voor zijn bijdrage aan de behandeling van lupus.

vreemde genegenheid nu niet meer gevoelde.

Ten derde, daarentegen, droefenis, doordat ik te klein was gebleken voor een zo grote genegenheid, die voor geen storm en zeevaart scheen te wijken.

9

Daar mijn leven nu toch losgelopen was, kon ik mij evengoed in het zonnige zuiden vestigen, als in Nederland, waarin het nu zwart stormde en winter was. Dus ging ik wonen, stil en voorzichtig, zonder mensen te kennen, in Ventimiglia, dat in Italië ligt, midden in de zon, en aan de zee van doorzichtig blauw.

Met het visioen van de lijder ging het, gelijk 't reeds zó langwijlig was gegaan.

Na enige korte tijd was het op Ventimiglia al zomer geworden, en in de blauwe stilte van een avond van een zomerdag schreef ik in verrukking een lange, diep-vleiende brief aan een zeer gewaardeerde jongen, die te Neerbosch bij Nijmegen nog in de winter woonde.

Het visioen van de lupuslijder was toen aanwezig.

Toen hoorde ik een verschrikkelijk felle gil, maar die rammelend afbrak, alsof er één in zijn eigen gillende stem doodstikte. Op dat ogenblik verdween het fijne gezichtsbeeld, na even fel en snel afgebroken te zijn, en er bleef een plek over, zo zwart als de hel.

Mijn adem schrok stil, als een muur in mijn mond, tijdens dit bedrijf. Ik belde om mensen in

mijn kamer, omdat ik niet alleen durfde blijven.

Nadat mensen binnengekomen waren, en óók, nadat ik kalm geworden was, begreep ik de volle gebeurtenis van zo even. Want de lupuslijder had zich hopeloos met het bliksemse en nedervellende vergift, cyankalium, omgebracht.

Wie was hij?